DE AFWIJKINGEN VAN HET MOHAMMEDAANSCH FAMILIE- EN ERFRECHT OP JAVA EN MADOERA

DOOR

Mr. L. W. C. VAN DEN BERG.

Gewoonlijk neemt men aan, dat op Java en Madoera het familie- en erfrecht der Inlandsche bevolking, voor zooverre zij den Islâm belijdt, beheerscht wordt door de Mohammedaansche wet (Arab. *sjar'* of *sjar'i'ah*, Mal. *sarat* of *sariat*, Jav. *sarak* of *sarèngat*, Soend. *sara* of *saréat*, en soms ook Mal. Jav. Soend. *hoekoem* of *oekoem* v. h. Arab. *hokm* = recht). In hoofdzaak is dit ook juist, en zal men op bedoelde eilanden, ten aanzien van de hier genoemde onderwerpen van recht, te vergeefs zoeken naar afwijkingen van evenveel gewicht en even principieelen aard, als bv. het familie- en erfrecht der Mëangkabausche Maleijers oplevert. Dit neemt echter niet weg, dat, ook op Java en Madoera, ten aanzien van een aantal ondergeschikte punten van familie- en erfrecht, de zuiver Mohammedaansche beginselen niet zijn gerecipieerd, maar de bevolking te dien aanzien aan hare vroegere instellingen is getrouw gebleven, welke instellingen voor een deel ook in het Hindoe-recht worden teruggevonden. Aangezien nu onze wetgever, in art. 75 al. 3—5 van het Reglement op het Beleid der Regeering van Nederlandsch-Indië, in verband met artt. 11 en 12 der Algemeene Bepalingen van Wetgeving voor Nederlandsch-Indië, voor den Inlander in *civilibus* niet het doctrinaire Mohammedaansche recht heeft gesanctioneerd, maar, zij het onder zekere beperkingen, de „godsdiensstige wetten, volksinstellingen en gebruiken“, d. w. z. het Mohammedaansche recht, gelijk het in het juridische bewustzijn der bevolking is ingedrongen, zoo zal de rechter ook met bedoelde afwijkingen rekening moeten houden, voor zooverre zij ten minste werkelijk gewoonterecht opleveren, en niet het uitvloeisel zijn van individueele willekeur of onkunde ¹.

¹ Voor het verband tusschen de Mohammedaansche wet en het Inlandsche gewoonterecht (Arab. *'ada'h*, Mal. *adat*, Jav. Soend. *adat*) verwijs ik ten overvloede naar

Daar intusschen de bevolking van Java en Madoera, door de aannahme van den Islâm, ook de Mohammedaansche wet virtueel heeft aangenomen, zoo zal men de verbindbaarheid van die wet m. i. steeds als regel, en de niet-toepasselijkheid van bepaalde gedeelten daarvan als uitzondering dienen te beschouwen, welke uitzondering zal moeten worden bewezen, hetzij door een beroep op gewoonterecht, hetzij door een beroep op verordeningen van den Kolonialen Wetgever uitgegaan.

Ik stel mij voor in de volgende bladzijden een overzicht te leveren van de punten, waarin de rechtstoestanden op Java en Madoera ten opzichte van het familie- en erfrecht van den Islâm afwijken, en wel naar aanleiding van de mededeelingen hier en daar in verschillende geschriften verspreid, aangevuld met de door mij persoonlijk gemaakte aantekeningen, en in verband gebracht met de voorschriften door het koloniale wetgevende gezag vastgesteld, gelijk mede met de Indische jurisprudentie. De belangstellende lezer zal daaruit de overtuiging putten, hoe veel er op Java en Madoera voor den wetgever nog op het gebied van het burgerlijke recht te doen valt.

Het spreekt van zelf, dat ik mij strikt zal bepalen tot het uiteenzetten der instellingen en gebruiken, welke tot het gewoonterecht kunnen worden gebracht, d. w. z. tot die welke onmiddellijke rechtsgevolgen hebben. Alle instellingen en gebruiken, welke geene juridische maar slechts eene ethnographische beteekenis hebben, beschouw ik als buiten mijn onderwerp gelegen. Wat daarvan, ook betreffende Java en Madoera, bekend is, vindt de lezer voor een goed deel reeds elders bijeengebracht¹. Zij, die met de rechtspraak op die eilanden belast zijn, zullen deze zelfbeperking stellig waardeeren. Eindelijk doe ik nog als algemeene opmerking voorafgegaan, dat ik alles wat in de Mohammedaansche wet, ten aanzien van de onderwerpen, waaraan dit opstel is gewijd, over slaven en slavernij

mijn opstel in dl. XLIII (1884) van het Tijdschrift: Het Recht in Nederlandsch-Indië, p. 137 en volg. Zie ook Bijdragen tot de T. L. en Vk. v. N. I. 5e Reeks, dl. VI (1891), p. 8, en Tijdschr. v. d. Ind. T. L. en Vk., dl. XXXI (1886), pag. 491. De laatste plaats, voorkomende in een bevelschrift in de vorige eeuw door den Hoofd-Pangoeloe van Soerakarta gegeven aan het hoofd der vrije dessa Tëgalsari, is vooral merkwaardig, omdat aldaar aan bedoeld hoofd de last wordt gegeven om, ingeval van strijd tusschen de gewoonte en de Mohammedaansche wet, eerstgenoemde te volgen.

¹ Zie G. A. Wilken: Plechtigheden en gebruiken bij verlovings en huwelijken bij de volken van den Indischen Archipel, in de Bijdr. t. d. T. L. en Vk. v. N. I., 5e Reeks, dl. I (1886), p. 140 en vv., en dl. IV (1889), p. 380 en vv.

voorkomt, als van geen praktisch belang voor Java en Madoera, onbesproken zal laten.

§ 1. HET HUWELIJK.

Evenmin als bij ons, zijn in het Mohammedaansche recht trouwbeloften bindend. Indien men daarbij al aan eene overeenkomst kan denken, zoo is het eene die ten allen tijde en van beide kanten opzegbaar (Arab. *djá'iz*) is. Eene verbintenis met wederzijdsche rechtsgevolgen ontstaat tusschen de echtgenooten eerst door het huwelijk (Arab. *nikāh*, Mal. Jav. Soend. *kawin* of *nikah*, Jav. ook *ningkah*) zelve. De Mohammedaansche wet verbiedt wel is waar om tot eene vrouw, die het aanbod van een ander formeel heeft aangenomen, buiten diens voorkennis een nieuw aanbod te richten; maar als de vrouw in kwestie desniettegenstaande met den tweeden pretendent huwt, zoo staat haar eerste verloofde verder machteloos. Hetzelfde geldt van de trouwbeloften door een vader of grootvader van vaderskant gedaan in de gevallen, waarin deze over de hand zijner dochter of kleindochter kan beschikken. Evenmin heeft eene verloofde eene actie tegen den bruidegom, die haar bedankt ¹. Schenkingen, bij gelegenheid der verloving gedaan, wijken in niets af van gewone schenkingen, ook ten aanzien van de bevoegdheid tot terugvorderen wegens niet nakoming der voorwaarden ².

Anders is dit op Java en Madoera, behalve op sommige plaatsen als Batavia, alwaar de Islām op dit punt, gelijk op zoo menig ander, de specifiek Inlandsche instellingen reeds geheel heeft verdrongen, indien ze al vroeger mochten hebben bestaan ³. Elders echter geven trouwbeloften wel is waar geene actie om tot het huwelijk te dwingen, maar heeft de verbreking toch geldelijke gevolgen, in zooverre de geschenken door den bruidegom of zijn vader, aan de bruid en aan haar vader bij of ter gelegenheid der verloving gedaan, wanneer de

¹ Vergl. Minhādī at-Tālibin, dl. II, p. 316 en vv., den commentaar Toḥfat al-Moḥtādī op die plaats en de randglosse op bedoelden commentaar in de Caïroesche editie. Bij het citeren van bewijplaatsen voor het doctrinaire recht van den Islām zal ik mij in dit opstel natuurlijk tot zoo min mogelijk bepalen, en alleen acht slaan op den *ritus* van Sjaḫī'i, als hebbende de anderen voor Java en Madoera geen praktisch belang.

² Minhādī at-Tālibin, dl. II, p. 193, 195, 197.

³ Zoo besliste de Landraad te Batavia, bij vonnis van 20 Maart 1865 (Ind Wkbl. v. h. R. N°. 92), dat eene overeenkomst tusschen Inlanders, waarbij trouwbeloften worden gedaan, onder bepaling dat, bij weigering van ééne der partijen, aan de andere eene zekere som als schadevergoeding zal worden uitbetaald, krachteloos is.

overeenkomst van den kant der bruid verbroken wordt, moeten worden gerestitueerd; terwijl zij verbeurd zijn, ingeval van verbreking van den kant van den bruidegom ¹. Die geschenken zijn geheel onafhankelijk van de hier beneden in § 2 te vermelden huwelijks-gift (Arab. *mahr*, Mal. Jav. Soend. *mas kawin*). Wanneer zij aan den vader der bruid ten goede komen, heeten zij in het Maleisch *han-taran*, letterlijk „wat gebracht wordt“, in het Javaansch *toekon* (N.) of *toembassan* (K.) letterlijk „koopprijs“, en in het Soendaasch *panjängtjang*, letterlijk „binding“, en wanneer zij voor de bruid zelve zijn in het Javaansch *paningsët* of *sasrahan*. De *paningsët* bestaat veelal in een ring of ander sieraad, de *sasrahan* in huisraad, vee, enz. De eerste zoude men als een verlovingspand kunnen beschouwen, de tweede als de inrichting van het huishouden. In het Soendaasch heeten deze beide geschenken respectievelijk *tanda* en *sësërahan*, en in het Maleisch *tanda* en *balandja kawin*; doch in de Soenda-landen schijnen zij niet zoo algemeen in gebruik te zijn als bij de Javanen ². Trouwens ook bij laatstgenoemden worden ze niet altijd juist onderscheiden ³, en wordt vooral langs het Noorderstrand het rechtsbewustzijn omtrent hunne beteekenis onder den invloed van den Islâm hoe langer hoe zwakker. Zoo vind ik ook vermeld, dat te Soerakarta bij huwelijken van 's Vorsten naaste familieleden geen *toekon* of

¹ Vergl. art. 66 van het Compendium der voornaamste Civile Wetten en Gewoontens, waarna de Mahometanen zig in het decideren der onder hen opkomende verschillen reguleren, ten opzichte van de successien, erf- en besterffenissen, item hunne huwelijken en egtscheydingen bijeenverzameld uyt het Mahomethaansche Wetboek, volgens de opgaven der Priesters en Inlandsche hoofden, Geaprobeert in Rade van India den 25sten Maart, Anno 1760. Dit Compendium is ook opgenomen in de zoogenaamde Nieuwe Statuten van Batavia, zie Mr. J. A. van der Chijs: Ned. Ind. Plakaatboek, dl. IX, p. 418 en vv. Zie verder: Arminius: Iets over Huwelijk en Echtscheiding bij de Inlanders enz. in den 11den Jaarg. (1889) van de Ind. Gids, dl. II, p. 1510 en vv. en het Maleische werkje van Sajjid 'Othmân bin 'Abd Allâh bin Jahjâ, getiteld Adâb al-Insân, p. 29. Laatstgenoemde auteur komt er juist van zijn Moḥammedaansch standpunt tegen op, dat de hier bedoelde geschenken tot een hoog bedrag door de ouders der bruid worden gevorderd, aangezien zij volgens het recht van den Islâm hoogstens beleefheidsbetuigingen mogen zijn.

² Vergl. C. F. Winter: Instellingen, Gewoonten en Gebruiken der Javanen te Soerakarta, in het Tijdschr. v. Ned. Ind., Jaarg. 1843, dl. I, p. 461 en vv., A. de Wilde: Nederd. Mal. en Soend. Woordenboek, p. 234 en vv., Dezelfde: De Preanger-Regentschappen, p. 154, 155, Prof. C. Poensen: Iets over het Javaansche Gezin, in de Meded. v. h. Nederl. Zendel. Gen., dl. XXXI (1887), p. 115 en vv., S. Coolsma: West-Java, p. 91. De geschenken uit beleefdheid bij gelegenheid van een huwelijk aan vrienden, hoofden, enz. laat ik, als voor het burgerlijke recht onverschillig, buiten bespreking.

³ Zie b. v. Poensen l. l. p. 117 en v.

paningsæt te pas komen ¹, en herhaaldelijk dat de *paningsæt* en de *sasrahan* aan den vader der bruid gegeven worden, zonder in het oog te houden, dat hij ze soms wel is waar in ontvangst neemt, maar dan voor en namens zijne dochter ². Intusschen leert ons de vergelijking met hetgeen elders in den Archipel gebruikelijk is, dat de geschenken aan den vader der bruid en aan haar zelve, zeer stellig een juridischen grondslag hebben, al is het bewustzijn van dien grondslag op Java niet overal meer levendig. In de artt. 18, 111, 213 en 214 van het in den Hindoe-tijd op Java gegolden hebbende wetboek Koetjara Mânawa ³, vinden wij bovendien zoowel de verbindbaarheid van trouwbeloften als den „koopprijs“ en het „verlovingspand“ terug. De „koopprijs“ wordt ook vermeld in het oude Javaansche wetboek Soerjå Ngalam, dat, gelijk men weet, den overgang vormt van het Hindoeïsme tot den Islâm ⁴. Wij hebben bij de geschenken in kwestie dus blijkbaar met een overblijfsel van het Hindoe-recht te doen.

Eene andere afwijking van den Islâm levert de vorm op, waarin het huwelijk voltrokken wordt, of liever de daarbij noodzakelijke tusschenkomst der geestelijkheid. Volgens de Mohammedaansche wet is het huwelijk eene private overeenkomst tusschen den bruidegom en den voogd (Arab. *walî*, Mal. Jav. Soend. *wali*) der bruid, waarvan laatstgenoemde, formeel althans, het voorwerp is. Ofschoon deze overeenkomst eene der weinige is, welke in den Islâm een bepaalden vorm vereischen, doordat de tegenwoordigheid van twee getuigen

¹ Winter I. I. p. 583, 586, 590.

² Zie bv. het Javaansche woordenboek van T. Roorda s. vv. Ook in de Soend. woordenboeken worden die geschenken niet altijd juist onderscheiden.

³ Uitgegeven door Dr. J. C. G. Jonker, onder den titel: Een Oud-Javaansch Wetboek, vergeleken met Indisch Rechtsbronnen. Over dit Wetboek zie men ook Dr. J. L. A. Brandes, in het Tijdschr. v. Ind. T. L. en Vk., dl. XXXII (1888) p. 103 en 139 noot 2. Vergl. voor het Hindoe-recht in het algemeen het wetboek van Manoe (ed. Burnell en Hopkins) IX: 47, 71, 99, en dat van Yājñavalkya (ed. Stenzler) I: 65. Man. IX: 98, 100 verbieden wel is waar, dat de ouders een „koopprijs“ voor hunne dochter aannemen; doch blijkens de aantekening, op die artt. door de uitgevers gemaakt, is dit verbod nimmer in het Hindoe-recht geobserveerd. Het voorkomen van den „koopprijs“ in de Koetj. Mân. kan dus niet als eene specifiek Javaansche instelling worden aangemerkt. Over de giften aan de vrouw door haar man, welke een deel van haar afzonderlijk vermogen uitmaken, zie men M. IX: 194 en vv., Yājñ. II: 143, en H. S. Maine: Early History of Institutions, 3e ed., p. 321 en vv.

⁴ Zie Prof. Dr. P. J. Veth: Java, dl. I, p. 346. De plaats, waarop ik doel, is te vinden in de vertaling, opgenomen in de Bijdr. t. d. T. L. en Vk. v. N. I., Nieuwe Reeks, dl. VI (1862), p. 55.

daarbij is voorgeschreven, zoo is en blijft het huwelijk toch een gevolg van de wilsovereenstemming, of, om met de Muzulmannen te spreken, het aanbod (Arab. *idjâb*) en de aannane (Arab. *qaboel*) der handelende partijen ¹. Op Java en Madoera echter moeten het aanbod en de aannane ten overstaan van een geestelijke plaats hebben, die dan het huwelijk sluit. Hij zegent het huwelijk niet in; maar verbindt partijen met elkander in den echt, even goed als bij ons een ambtenaar van den Burgerlijken Stand. Zonder zijne verklaring, dat het huwelijk gesloten is, zijn partijen geene echtgenooten, al is aan de formaliteiten der wilsverklaring, enz. voldaan ². Wel is waar wordt ook uit andere Moḥammedaansche landen vermeld, dat de huwelijken ten overstaan van den rechter (Arab. *qâdhî*) gesloten worden ³, dan wel dat bij het sluiten van huwelijken geestelijke personen tegenwoordig zijn, om eenige stichtelijke woorden te spreken, of om partijen de juiste formules aan te geven, waarmede zij hnn wil moeten verklaren ⁴. Het kontrakt (Arab. *'aqqd*) wordt dan echter tusschen partijen voldongen; ook zonder den rechter of den geestelijke zoude het bindend zijn, en hunne tegenwoordigheid heeft dus eene absoluut andere juridische beteekenis dan op Java en Madoera, waar de voogd der bruid, nadat tusschen hem en den bruidegom de wilsovereenstemming is geconstateerd, den geestelijke verzoekt het huwelijk te sluiten ⁵. Deze gaat daartoe niet over, dan nadat hem gebleken is, dat er geene beletselen tegen het huwelijk bestaan ⁶.

¹ Vergl. Minhâdj at-Tâlibin, dl. II, p. 317 en vv.

² Zie mijne verhandeling over de Moḥammedaansche Geestelijkheid en de geestelijke Goederen op Java en Madoera, 2e druk, p. 14 en v.

³ Bv. te Medina, zie R. F. Burton: Pilgrimage (Tauchn. ed.), dl. II, p. 167, en in Algerie, zie Syed Ameer Ali: The personal Law of the Mahommedans, p. 143, en Tijdschr. Het R. in N. I., dl. III (1850), p. 292, artt. 29, 30.

⁴ Zie bv. E. W. Lane: The modern Egyptians, 5e ed., p. 160, en N. von Tornauw: Das Moslemische Recht, p. 67 en vv. In de streken, waarop laatstgenoemde auteur het oog heeft, is de hulp van een geestelijke des te meer noodig, omdat, volgens het daar heerschende Sji'ietische recht, de huwelijksovereenkomst in het Arabisch moet worden gesloten, hetwelk op Java en Madoera, waar men den *ritus* van Sjàf'î volgt, niet noodzakelijk is. Vergl. A. Querry: Recueil de Lois concernant les Musulmans Schyites, dl. I, p. 647, N°. 42, en Minhâdj at-Tâlibin, dl. II, p. 318.

⁵ Men zie de Javaansche en Soendasche formules bij Winter l. l. p. 474 en v., De Wilde: Woordenb. p. 239, en Coolsma l. l. p. 91. Voor de vraag, welke geestelijken de bevoegdheid hebben om huwelijken te sluiten, of, gelijk men gewoonlijk zegt, de *koewasa kakim* (Arab. *ḥakim*=rechter) bezitten, verwijs ik naar mijne Moh. Geestelijkheid, p. 15, 19, 29, 30, 32. Vergl. ook Arminius l. l. p. 1504, 1513, en A. W. T. Juynboll: Kleine Bijdragen over den Islâm op Java, in de Bijdr. t. d. T. L. en Vk. 4de Reeks, dl. VI (1882), p. 282.

⁶ Moh. Geest. p. 19, Arminius l. l. p. 1502 en vv.

In onderscheidene streken wordt door den geestelijke van het gesloten huwelijk aan partijen een schriftelijk bewijs afgegeven ¹; doch voor de rechtsgeldigheid is dit geen vereischte, aangezien het huwelijk door getuigen mag worden bewezen ². Wel is voor de rechtsgeldigheid noodig de voorafgaande kennisgeving aan of de toestemming tot het huwelijk der dorps- of andere hoofden, althans in de streken, waar hunne inmenging bestaat ³, en voor zoover partijen of ééne daarvan, volgens de wettelijke bepalingen die behoeft, de tusschenkomst der Wees- en Boedelkamer ⁴.

Evenzeer is het eene afwijking van den Islâm, dat, wanneer de rechter als agent van den Vorst eene vrouw bij het huwelijk als subsidiaire voogd moet bijstaan, op Java en Madoera de geestelijkheid die functie waarneemt, en niet de gewone dagelijksche rechter van den Inlander ⁵.

De oorsprong dezer bemoeienissen van de geestelijkheid met de huwelijken is niet met zekerheid aan te geven, vooral niet het aangaan der huwelijksvereenkomst ten hunnen overstaan. In het Hindoe-recht heeft wel is waar het huwelijk niet alleen een privaat, maar ook een godsdienstig karakter ⁶; doch van een in den echt verbinden van partijen door een geestelijke vind ik in de wetboeken, welke vroeger op Java en Madoera hebben gegolden, geen spoor ⁷. Het

¹ In de Residentie Rembang is o. a. het afgeven van zoodanige huwelijksbewijzen reeds in 1843 door het Europeesch bestuur voorgeschreven. Zie art. 9 v. h. Besluit van den Res. v. Rembang, dd. 8 Juli 1843, N°. 244, te vinden Ind. Wkbl. v. h. R., Jaarg. 1889, N°. 1328.

² Aldus besliste het Hoog Ger. v. N. I., bij arrest van 11 Augustus 1859 (Tijdschr. het R. in N. I., dl. XVII, p. 460). Zie ook het vonnis van den Landraad te Batavia, dd. 15 Febr. 1849 (Ibid. dl. II, p. 421 en vv.), bevestigd door den Raad van Justitie te dier plaatse, bij vonnis dd. 21 Dec. 1849 (Ibid. p. 428).

³ Bv. te Batavia en in de Vorstenlanden. Zie Compendium, artt. 70—73, en Juynboll t. a. p. p. 283.

⁴ Vergl. Ind. Staatsbl. 1828 N°. 46, art. 64 *sub f*, en zie arrest v. h. H. G. v. N. I. dd. 18 Juni 1889 (Ind. Wkbl. v. h. R. N°. 1359). Bij vonnis van 18 Aug. 1882 (Ibid. N° 1024) besliste de Raad van Justitie te Batavia, dat een onderzoek naar de wetigheid van een huwelijk, volgens algemeen aangenomen rechtsbeginselen, alleen kan worden ingesteld in een geding tusschen de echtgenooten of tegen hen beiden ingesteld, maar niet in een geding *inter alios*, althans wanneer de formaliteiten zijn vervuld en uiterlijk bezit van den huwelijken staat aanwezig is. Het gold hier een huwelijk tusschen Mohammedaansche Vreemde Oosterlingen; maar men kan geheel dezelfde redeneering ten aanzien van Inlanders volgen.

⁵ Minhadj at-Talibin, dl. II, pag. 323 en vv., Moh. Geestelijkheid, p. 15, Arminius I. l. p. 1503, Winter I. l. p. 607, noot 1.

⁶ Man. I: 112, III: 20 en vv., Yajn. I: 58 en vv., 90 en vv. Vergl. ook Dr. B. E. Leist: Alt-Arisches Jus Gentium, p. 162 en v.

⁷ Wel van de kennisgeving van het huwelijk aan het dorpshoofd. Koef. Man. art. 191.

bijstaan van de vrouw als subsidiaire voogd zoude men kunnen aanmerken als een onderdeel der rechterlijke functiën van de geestelijkheid ¹; maar over den oorsprong van die rechterlijke functiën zelve wordt zeer verschillend gedacht ².

De persoon, die bij het huwelijk als voogd der vrouw optreedt, gelijk mede de getuigen, mogen niet zijn van notoir slecht levensgedrag (Arab. *fâsiq*, Mal. *pasik*, Jav. Soend. *pasèk*) ³. De vraag intusschen, wat men al dan niet onder notoir slecht levensgedrag moet verstaan, zal men niet aan de Moḥammedaansche wet, maar aan de plaatselijke gebruiken hebben te toetsen, die ten deze grootendeels van andere beginselen uitgaan. De Moḥammedaansche wet verklaard elk van notoir slecht levensgedrag, die zich schuldig heeft gemaakt aan eene grove zonde, en niet getoond heeft te zijn verbeterd, of die is overgegeven aan kleine zonden ⁴. Een enkele kleine zonde te begaan, is nog niet voldoende om iemand als van notoir slecht levensgedrag te doen aanmerken. Wanneer men echter nagaat, dat de Moḥammedaansche wet het als grove zonden beschouwt, zijne godsdienstplichten bv. het gebed, de verplichte aalmoezen (Ar. *zakāh*, Mal. Jav. Soend. *djakat*), of de vasten ongemotiveerd en voortdurend te verwaarloozen, geld op interest uit te leenen, en als kleine zonden het deelnemen aan hazardspelen, sommige muziekuitvoeringen, enz., zoo behoeft het geen betoog, dat stellig het grootste gedeelte der mannelijke bevolking van Java en Madoera, volgens het doctrinaire recht van den Islām, onbevoegd zoude zijn om als voogd of getuige bij een huwelijk te fungeeren ⁵.

¹ Op Java en Madoera noemen de Arabieren den hoofdgeestelijke veelal *qādhī* d. i. rechter. Verg. Juynboll l. l. p. 265. 423. In de Vorstenlanden schijnt men ook aldus bij de huwelijksvoltrekking den geestelijke aan te spreken, en wel in den Javaanschen vorm van het woord, namelijk *kali*. Zie Winter l. l. p. 474.

² Zie Moḥ. Geest. p. 11 en vv., en een opstel van Mr. M. C. Piepers in het Ind. Wkbl. v. h. Recht, Jaarg. 1887, N°. 1265, welke geleerde schrijver den oorsprong der geheele dubbele rechtspraak op Java en Madoera, de wereldlijke en de geestelijke, met het Hindoe-recht in verband brengt. Tegen zijne hypothese heb ik slechts ééne bedenking, namelijk, dat die dubbele rechtspraak ook van ouds gevonden wordt in streken van de Buitenbezittingen, waar het Hindoeïsme nimmer eene rol, of althans nimmer eene groote rol gespeeld heeft. Bij het ontbreken van documenten verlaat men echter ten deze het gebied der rechtsgeschiedenis, voor dat der meer of min gerechtvaardigde onderstellingen.

³ Minhādī at-Tālibīn, dl. II, p. 319, 325.

⁴ Ibid. dl. III, p. 400.

⁵ Eene bekrompen, en door al te groote strengheid onjuiste toepassing der Moḥ. wet in dit opzicht, laat ik hier natuurlijk nog buiten beschouwing. Als voorbeeld van zoodanige onjuiste toepassing, verwijs ik naar een vonnis van den Priesterraad

Daar de rechter evenwel, volgens het hierboven ¹ aangehaalde voorschrift van het Reglement op het Beleid der Regeering van Nederlandsch-Indië, de godsdienstige wetten, volksinstellingen en gebruiken moet toepassen, en niet het doctrinaire recht van den Islâm, zoo zal hij de vraag, of de voogd en de getuigen bevoegd waren, slechts kunnen toetsen aan hetgeen plaatselijk al dan niet als van notoir slecht levensgedrag wordt beschouwd.

Evenzeer wijkt het rechtsbewustzijn van den Inlander op Java en Madoera af van den Islâm ten aanzien van het begrip van stand. Volgens den Islâm namelijk is het huwelijk van eene vrouw met een man, die beneden haar staat, o. a. ten aanzien van afkomst en maatschappelijke positie, aan zekere beperkende bepalingen onderworpen ². Daarentegen kan een man geen huwelijk doen beneden zijn stand, omdat zijn rechtstoestand de gevolgen van het huwelijk beheerscht, en niet die der vrouw. Nu beschouwen de Arabische rechtsbronnen als oorzaken van verschil in stand: de afkomst van vaderskant, het levensgedrag en het beroep ³. Over hetgeen men op Java en Madoera onder een goed of een notoir slecht levensgedrag hebbe te verstaan, is zoeven reeds het noodige gezegd. Wat de afkomst betreft, zoo beschouwt de wet als de voornaamste die der afstammelingen van de familieleden en stamgenooten van den Profeet, waarvan men op Java en Madoera onder de Arabieren velen aantreft, namelijk allen die beweren af te stammen van 'Alî, Moḥammad's schoon- en pleegzoon, d. w. z. de *Sajjid's* en de *Sjarîf's*, ofschoon de laatsten aldaar weinig talrijk zijn. Dan komen aldaar de gewone Arabieren in aanmerking, en eerst in de derde plaats de Inlanders zelfs van de hoogste geboorte. De dochter van een Arabier, en *a fortiori* die van een *Sajjid* doet dus een huwelijk beneden haar stand door bv. te huwen met een der Javaansche Vorsten of Regenten, en omgekeerd zoude de minste Arabier eene passende partij zijn voor eene Vorsten- of Regentsdochter. Onder de Arabieren zelve is dit bewustzijn nog levendig, en is het een teeken dat eene Arabische familie op het punt staat geheel in

te Samarang, dd. 1 Mei 1878, door mij medegedeeld in N°. 787 van het Indisch Wkbl. v. h. R. Ook bij eene verstandige toepassing van hetgeen de Arabische rechtsbronnen leeren, zoude men echter een aantal personen als *fâsiq* moeten qualificeeren, die, naar het rechtsbewustzijn der bevolking, volstrekt niet *fâsiq* zijn. Men vergete niet, dat de Moh. wet in dit opzicht affirmatief is, en niet naar het gewoonterecht ter aanvulling verwijst.

¹ Zie boven p. 454.

² Minhâdj at-Tâlibin, dl. II, p. 330 en vv.

³ Ibid. dl. II, p. 332 en v.

de Inlandsche maatschappij onder te gaan, wanneer de dochters met Inlanders, van welke positie ook, huwen ¹. Omgekeerd denkt echter de Inlandsche aristokratie er geheel anders over, althans tegenwoordig, en beschouwt zij een *Sajjid* (Mal. Jav. Soend. *Said*) of een *Sjarif* (Mal. Jav. Soend. *Sarip*) hoogstens als gelijkstaande met een gewonen *Radèn*; terwijl een Arabier zonder adellijken titel, of, gelijk men op Java en Madoera zegt, een *Sjaich* (Mal. Jav. Soend. *Sèh*) in den regel als niet hooger wordt aangemerkt dan een Inlander in dezelfde finantieele omstandigheden ². Nu is juist volgens den Islâm het verschil in fortuin uitdrukkelijk als oorzaak van verschil in stand uitgesloten. Bij de niet tot de Inlandsche aristokratie behorende bevolking bestaan in zooverre andere denkbeelden, dat zij werkelijk nog algemeen de Arabieren, en inzonderheid de *Sajjid*'s en de *Sjarif*'s als personen van aanzienlijker afkomst aanmerkt dan zich zelf ³. Wat eindelijk de Inlanders onderling betreft, zoo wordt, in strijd wederom met de wet van den Islâm ⁴, de afkomst door de maatschappelijke positie in de schaduw gesteld. Iemand bv. die het tot Regent heeft gebracht, van hoe lage afkomst hij ook moge zijn, zal steeds door een distriktshoofd van ouden adel als eene passende partij voor zijne dochter worden beschouwd. In Soerakarta en Djokjakarta beschouwt men een Regent *per se* zelfs als eene passende partij voor eene Vorstendochter. Alvorens van de afkomst af te stappen, moet er nog op worden gewezen, dat in Midden-Java bij de Inlandsche aristokratie de afkomst niet alleen door den vader, maar ook door de moeder althans voor een deel bepaald wordt. Men maakt namelijk onderscheid, of de moeder eene zoogenaamde echte vrouw (Mal. *istèri*, Jav. *padmi*, Soend. *pawarang*), dan wel eene bijzit (Jav. *goendik* of *ampéjan* (K.N.), K. I. en Mal. *sèlir*, Soend. *parèkkan* of *sèlir*) is, en, met uitzondering van het Noorderstrand, gaat de adel ook in de vrouwelijke linie in meerdere of mindere mate over ⁵. Wij komen op deze punten echter later terug.

Wat het beroep betreft, zoo beschouwt de Islâm als de voornaamsten, het beroep van geleerde, dat van rechter en de andere „vrije” beroepen. Dan volgen successievelijk de handelstand, de industrie en eindelijk de mingeachte beroepen van knecht, straat-

¹ Zie mijn werk: *Le Hadhramout et les Colonies arabes dans l'Archipel Indien*, pag. 215.

² Ibid. p. 190, 207, 209, 219.

³ Ibid. p. 206, 207, 210, 211.

⁴ Minhadj at-Talibin, dl. II, p. 333.

⁵ Zie mijne Inlandsche Rang en Titels, p. 23 en vv., 28, 34.

veger, barbier, enz., ook wederom zonder onderscheid van fortuin ¹. Een rijke barbier staat beneden een arme kleedermaker, en een rijk koopman beneden een arme jurist, en zoo is het ook met hunne respektieve dochters. Nu wordt juist bij de Inlandsche bevolking, die niet tot de aristokratie behoort, ongeveer elk beroep als van gelijke waarde beschouwd; doch ligt het verschil in stand vooral in de meerdere of mindere gegoedheid ². Het eenige beroep, dat als zoodanig overal een zeker prestige heeft, is dat van ambtenaar, vooral van besturend ambtenaar; maar dit is hoofdzakelijk een monopolie van de Inlandsche aristokratie, en doorgaans slechts in de zeer lage rangen voor hen, die niet van voorname afkomst zijn, toegankelijk. Eveneens is nog in de meeste streken de betrekking van hoofd of van bestuurder eener Inlandsche gemeente een geacht beroep. Geheel anders dan volgens den Islâm oorbaar zoude zijn, geeft geleerdheid, zelfs in het recht of de theologie, op zich zelf weinig of geen prestige, indien daarmede niet het bekleeden van een geestelijk ambt of afkomst gepaard gaat. Eerder zoude men nog in sommige streken kunnen zeggen, dat het beoefenen der geheime wetenschappen (Mal. *sastra*, Jav. *ngèlmoe*, Soend *èlmoe*) iemand bij de lagere standen der bevolking eenig aanzien geeft ³.

Met betrekking tot het ongelooft als beletsel tegen het huwelijk moet worden opgemerkt, dat de bepalingen der Moḥammedaansche wet ten deze alle praktisch belang missen. Het huwelijk tusschen Inlanders en Europeanen is, volgens art. 15 van de Bepalingen omtrent de Invoering van en den Overgang tot de nieuwe Wetgeving, alleen mogelijk, indien de Inlandsche partij, man of vrouw, zich vooraf onderwerpt aan het Europeesche burgerlijk- en handelsrecht ⁴. Zelfs al gaat de Europeesche partij tot den Islâm over, zoo is de onderwerping der Inlandsche partij aan het Europeesche burgerlijk- en handelsrecht noodig, omdat een Europeaan Europeaan blijft, al verandert hij van godsdienst ⁵. De huwelijksluiting door den Moḥammedaanschen geestelijke wordt dan eene zuiver kerkelijke

¹ Minhâdj at-Talibin, dl II, p. 333.

² Ook Poensen (l. l. p. 114) spreekt niet alleen van verschil in «rang of stand», maar ook evenzeer van verschil in «fortuin».

³ Zie Veth l. l. p. 329 en vv.

⁴ Over deze huwelijken verwijs ik naar de Handelingen der Ned. Ind. Juristen-vereeniging, Jaarg. 1887.

⁵ Aldus besliste o. a. de Raad van Justitie te Samarang, bij vonnis dd. 27 Mei 1857 (Tijdschr. het R. in N. I., dl. XIV, p. 471).

formaliteit ¹. Bij huwelijken tusschen Inlandsche Christenen en Mohammedanen gaat steeds de eene partij tot den godsdienst der andere over, en hetzelfde schijnt het geval met huwelijken tusschen Inlanders en Chineezzen, althans indien partijen niet aan eene samenleving buiten huwelijk de voorkeur geven, wat onder de mindere standen veel voorkomt.

Het in het huwelijk verbinden van kinderen levert op zich zelf geene afwijking van de Mohammedaansche wet op ², en evenmin het huwelijk, waarvan de consummatie om andere redenen wordt uitgesteld met wederzijdsch goedvinden van partijen (Mal. Jav. Soend. *gantoeng kawin*) ³. Wel echter is dit het geval met het gedwongen huwelijk. In Soerakarta en Djokjakarta heeft namelijk de Vorst het recht elk ongehuwd meisje tot bijzit te nemen, en vroeger matigden soms ook de *Pangéran's* en in de Goevernements-residentiën de Regenten zich deze bevoegdheid aan, ja zelfs mindere hoofden ⁴. Dit laatste is echter steeds als misbruik beschouwd; doch het recht van den Vorst om elk ongehuwd meisje tot bijzit te nemen, schijnt van ouds in Midden-Java te zijn erkend ⁵. Dit gedwongen huwelijk is ten eene male in strijd met den Islâm, die elke niet uit vrije wil aangegane overeenkomst nietig verklaart ⁶, en bij het huwelijk in den regel ook nog de toestemming der bruid vordert, al is zij daarbij formeel geene partij ⁷. Maar dit zijn niet de eenige

¹ Zie art. 81 Ind. Burg. Wb. Daar intusschen art. 139 van het Strafwb. voor Europeanen niet is overgenomen in het Strafwb. voor Inlanders, zoo is de Inlandsche geestelijke, die een persoon van Europeeschen landaard met een ander van Inlandschen landaard in het huwelijk verbindt, zonder dat vooraf het huwelijk door den ambtenaar van den Burgerlijken Stand is gesloten, niet strafbaar. Het huwelijk is intusschen natuurlijk van nul en geener waarde.

² Over de kinderhuwelijken volgens den Islâm, zie Minhâdj at-Tâlibin, dl. II, p. 322, 330, 334, 379, Tijdschr. voor Strafrecht, dl. V (1891), p. 322 en vv. en 468 en vv.

³ Winter I. I. p. 565 en vv., Poensen I. I. p. 137 en vv. en 144 en vv., Arminius I. I. p. 1513. Vergl. Minhâdj at-Tâlibin, dl. II, p. 377 en vv. De wet verbiedt nergens, dat partijen, met onderling goedvinden, de nakoming van de daar omschreven verplichtingen over en weder opschorten.

⁴ Winter I. I. p. 566 noot 1, K. F. Holle in het Tijdschr. v. Ind. T. L. en Vk., dl. XVII (1869), p. 561 en v., H. J. Oosting: Soend.-Nederd. Woordenb. i. v. *war*, Tijdschr. v. Strafr. Ibid., p. 419 472 n. 2.

⁵ Als de vertaling goed is, vinden wij van dit recht reeds melding gemaakt in den Soerjâ Ngalam t. a. p. 40.

⁶ Zie het register op den Minhâdj at-Tâlibin, s. v. «violence», en mijne Beginselen v. h. Moh. Recht, 3e druk, p. 84 en v.

⁷ Minhâdj at-Tâlibin, dl. II, p. 317 en vv., 322 en vv., 327.

gedwongen huwelijken, welke men tegenwoordig nog in de Vorstenlanden en vroeger ook elders kende. Indien namelijk in de Vorstenlanden eene ongehuwde vrouw zwanger is, en de persoon, die daarvan de schuld draagt, ongenegen is haar te huwen, zoo is de Vorst verplicht dit te doen, opdat haar kind niet als bastaard (*kowar*)¹ zoude worden geboren. De *Pangoeloe-Gèdè* moet ten deze als vertegenwoordiger van den Vorst optreden, maar stelt op zijne beurt het dorpshef, den wijkmeester of zelfs het hoofd van het gezin, waartoe de vrouw in kwestie behoort, onder de verplichting met haar in zijne plaats te huwen². Zoodanig gedwongen huwelijk, ten behoeve van een onbekende aangeaan, heet in het Javaansch *ningkah tambèlan* d. w. z. „een huwelijk om een te kort bij te passen“³. Van een gedwongen huwelijk ingeval van ontucht, en van de verantwoordelijkheid van het dorp voor zwangerschap buiten huwelijk, vinden wij reeds in het wetboek Soerjå Ngalam sporen⁴. Buiten de Vorstenlanden schijnt deze instelling tegenwoordig in de meeste streken in onbruik te zijn geraakt; er zijn echter nog hier en daar dorpen, waar een ongehuwd persoon, die gemeenschap heeft gehad met eene ongehuwde vrouw, haar huwen moet, ingeval van zwangerschap⁵. Dit zijn echter uitzonderingen; zelfs de verloving lost zich, gelijk wij zagen, in eene geldelijke verplichting, maar niet in eene verplichting tot huwen op⁶.

Aan den anderen kant schijnt de bevoegdheid van den vader of grootvader van vaderskant, om over de hand hunner dochter of kleindochter, desnoods tegen haren zin te beschikken, zoolang zij nog maagd is, niet overal op Java en Madoera te worden gehuldigd, althans ten aanzien van meerderjarige meisjes⁷, ofschoon de Arabische uitdrukking voor „dwingende voogd“, *walî modjbir*, niet alleen in het Maleisch, maar ook in het Javaansch en Soendaasch is overgegaan⁸.

De Islâm kent slechts ééne soort van huwelijk en slechts ééne

¹ Eigenlijk: „zonder bekenden vader geboren“.

² Zie Winter l. l. p. 606.

³ Zie Roorda: Jav. Woordenb. s. v. *tambèl*.

⁴ T. a. p. p. 14, 15, 16.

⁵ Zie Proeve van beschreven Désa-adats in de Ind. Gids, Jaarg. 1891, dl. II, p. 1917.

⁶ Vergl. ook Arminius l. l. p. 1510, 1511.

⁷ Als voren. Daarentegen zoude men het omgekeerde opmaken uit hetgeen voorkomt bij Poensen l. l. p. 136 en v. Waarschijnlijk bestaat ten deze veel plaatselijk verschil in het rechtsbewustzijn, al naar mate men meer of minder met de Arabische rechtsbronnen bekend is.

⁸ Winter l. l. p. 473 noot 1.

soort van echtgenooten; terwijl alle echtgenooten volgens de wet gelijke rechten hebben ¹. Alleen bestaat in sommige landen het gebruik, dat de oudste van iemands vrouwen, of liever de vrouw, waarmede hij het langst getrouwd is geweest, eene eenigszins hoogere plaats inneemt dan de andere, en over laatstgenoemden een zeker moreel gezag uitoefent ². De afkomst der vrouw oefent in geen geval, naar de wet, op hare juridische verhouding tot haar man eenigen invloed uit ³.

Anders is dit op Java en Madoera ten aanzien van Vorsten Regenten en andere mannen, die tot de aristocratie behooren, of ten minste een hoog maatschappelijk standpunt innemen. Opdat de vrouw van een dergelijk persoon deelgenootte zijner waardigheid worde, zoodanig dat hij met haar in het openbaar verschijnt, moet zij althans ongeveer van gelijken stand zijn als hij. Met eene vrouw van lageren stand huwen dergelijke personen wel op Mohammedaansche wijze, maar zij bepalen zich dan tot de formaliteiten, welke voor de geldigheid van het huwelijk strikt noodzakelijk zijn; terwijl bij een huwelijk met eene vrouw van gelijken stand tal van feesten en niet door de wet gevorderde ceremoniën plaats hebben, als optochten, enz. De huwelijken daarentegen met vrouwen van lageren stand worden in alle stilte voltrokken; geene openbaarheid wordt daaraan gegeven, en bedoelde vrouwen nemen in het huis van haar man steeds een ondergeschikt standpunt in, dat niet zelden feitelijk van dat van gewone bedienden weinig verschilt ⁴. De vrouwen nu van gelijken stand zijn de zoogenaamde, hierboven reeds genoemde echte vrouwen (Mal. *istèri*, Jav. *padmi*, Soend. *pa-warang*); terwijl die van minderen stand, waarmede men wel wettig, maar niet officieel gehuwd is, bijzitten (Jav. *goendik* of *ampéjan* (K. N.) Mal. en K. I. *sêlir*, Soend. *parèkkan* of *sêlir*) heeten, beide uitdrukkingen, welke zonder nadere toelichting in het Hollandsch allicht tot misverstand aanleiding zouden geven. De verbintenis immers met eene bijzit is wel een huwelijk, maar een huwelijk, dat in karakter eenigszins met het concubinaat van het Romeinsche

¹ Minhadj at-Talibin, dl. II, p. 401 en vv., dl. III, p. 78 en vv. Over een enkel onderwerp, ten aanzien waarvan iemands ongeloofige of onvrije echtgenooten bij de anderen achterstaan, spreek ik hier niet, met het oog op hetgeen hierboven p. 455, 456 en 464 en v. is aangevoerd. Vergl. Minh. at-Tâl., dl. III, p. 100.

² Zie b. v. Lane l. l. p. 182.

³ Minhadj at-Talibin, dl. II, p. 334.

⁴ Vergl. A. de Wilde: De Preanger-Regentschappen, p. 153, 157, Tijdschr. v. N. I., Jaarg. 1872, dl. II., pag. 189.

recht, en meer nog met het volgens sommigen daaruit voortgekomen morganatische huwelijk van Europeesche Vorsten overeenkomt ¹.

De echte vrouwen voeren titels, welke hare gelijkstandige verhouding tot haar man aanduiden: die van Vorsten bv. voeren den titel *Ratoe*, die van Regenten den titel *Radèn Ajoe*, althans in de Goevernements-residentiën ². De bijzitten daarentegen behouden hare titels, tenzij zij van den Vorst een hooger titel erlangen als persoonlijke gunst ³. Behalve dat het huwelijk met laatstgenoemden niet met plechtigheid wordt voltrokken, zoo is de bruidegom daarbij ook zelden tegenwoordig. Veelal zendt hij een gemachtigde, die dan zijn *kris* of zijn hoofddeksel als teeken van volmacht produceert; terwijl het huwelijk met eene bijzit ook dikwijls eerst voltrokken wordt, ten einde het kind te wettigen, wanneer men eenigen tijd met haar heeft geleefd, en zij dien ten gevolge zwanger is geworden ⁴. Men kan verder zeer goed met ééne of meerdere bijzitten gehuwd zijn, zonder eene echte vrouw te hebben; ook kan eene bijzit, bij wijze van gunst en om gewichtige redenen, later tot echte vrouw worden verheven; maar dan zijn daarbij wederom nieuwe formaliteiten noodig. Eindelijk is het in de Goevernements-residentiën hooge uitzondering, dat iemand meer dan ééne echte vrouw heeft, en ook in de Vorstenlanden is het hebben van slechts ééne echte vrouw regel. Over den tijdelijken aard, welken het huwelijk met eene bijzit soms heeft, zal hierbeneden in § 3 worden gehandeld, en over de gevolgen van deze huwelijken ten aanzien der kinderen in § 4.

Wanneer men nagaat, dat ook in het Hindoe-recht de hoogere kasten slechts met vrouwen van gelijke geboorte een huwelijk konden aangaan, dat alle rechtsgevolgen had; terwijl met vrouwen van lagere kasten slechts verbintenissen van minderen aard, en speciaal ten opzichte van de kinderen van mindere rechtsgevolgen bestaanbaar waren ⁵, en wanneer wij dan verder opmerken, dat de hier beschreven instellingen vooral populair zijn in Midden-Java, waar vanouds het Hindoeïsme het sterkst op den geest der bevolking heeft

¹ Zie *Inl. Rangen en Titels*, p. 23 en vv., G. F. Puchta: *Institutionen*, 5e ed., dl. III, p. 144 en v., Dalloz: *Répertoire s. v. Mariage*, Nos 31—33, *Zeitschr. für Vergl. Rechtswissenschaft*, dl. X (1891), p. 263.

² *Inl. R. en T.* p. 14 noot 1, 18 noot 3, 34, 72, 78 en v., 81 en v.

³ *Ibid.* p. 24, 79.

⁴ *Ibid.* p. 24, Winter I. I. p. 602 en vv. Zie ook Moḥ. Geestel. p. 34.

⁵ Zie *Manoe* III: 4, 12 en vv., VII: 77, X: 5 en vv., *Yājñ.* I: 55 en vv., in verband met *Koṭṭ. Mān. art.* 258.

ingewerkt, zoo ligt de gevolgtrekking voor de hand, dat wij ten deze met een overblijfsel van het Hindoe-recht te doen hebben, hetwelk zich, na de bekeering tot den Islâm, in den vorm van gewoonterecht tot op onzen tijd heeft staande gehouden ¹.

§ 2. DE GEVOLGEN VAN HUWELIJK TEN AANZIEN
DER ECHTGENOOTEN EN DER GOEDEREN.

De rechtsbevoegdheid der Mohammedaansche getrouwde vrouw is een onderwerp, waaromtrent vroeger bij de rechterlijke colleges op Java en Madoera veel verschil van gevoelen bestond. Herhaaldelijk werd ² uitgemaakt dan eens op dezen en dan weder op een anderen grond, dat de Mohammedaansche getrouwde vrouw, als staande onder de maritale macht, onbevoegd was, zonder bijstand of machtiging van haar man, hare goederen te vervreeinden of eenige andere rechtshandeling te verrichten. In 1877 besliste echter het Hoog Gerechtshof van Nederlandsch-Indië, dat in dit opzicht op Java en Madoera geene afwijkingen van het recht van den Islâm gevonden worden, en dat dus ook aldaar de getrouwde vrouw volkomen *sui juris* blijft ³. Sedert kan de jurisprudentie in dien geest als gevestigd worden beschouwd ⁴. De onbeperkte rechtsbevoegdheid der getrouwde vrouw moge in andere Mohammedaansche landen niet zelden weinig in harmonie zijn met hare ondergeschikte sociale positie en de onderworpenheid, waarin de wet haar tegenover haar man plaatst ⁵, op Java en Madoera, waar in de hoogere

¹ Voor de vroegere toestanden aan het Mataramsche hof zie men nog de «Reys-beschrijving» van Van Goens in 1656, gepubliceerd in de Bijdr. t. d. T. L. en Vk. v. N. I., dl. IV (1856), p. 342 en vv. De bijzitten daarentegen der vroegere Sultans van Bantam waren slavinnen, d. w. z. bijzitten gelijk de Moh. wet die kent. Zie Inl. R., en T. p. 64, en Minhâdj at-Talibin, dl. III, p. 60 en vv. en 497 en vv. Zoo ook de bijzitten, bedoeld in Comp. art. 101, in verband met het vorige art. 100, alwaar van vier echte vrouwen gesproken wordt.

² Het laatst door den Raad van Justitie te Batavia, bij vonnis van 28 April 1877 (Ind. Weekbl. v. h. R. N°. 724).

³ Bij arrest van 30 Augustus 1877 (Ind. Weekbl. v. h. R. N°. 745). Zie over dit onderwerp nog opstellen Ibid. Jaarg. 1878, N°. 758, en Jaarg. 1881, N°. 940, benevens het Plakaat van 23 Mei 1766, bij Van der Chijs t. a. p. dl. VIII, p. 130 en vv. Voor het Moh. recht in het algemeen zie Syed Ameer Ali op. cit. p. 23 en vv.

⁴ Zie o. a. nog een vonnis van den Raad van Justitie te Batavia van 25 Febr. 1880 (Ind. Weekbl. v. h. R. N°. 873). Zoo besliste ook het Hoog Ger. v. N. I., bij arrest van 8 Sept. 1882 (Tijdschr. het R. in N. I., dl. XLIX, p. 316 en vv), dat van eene getrouwde vrouw betaling kan gevorderd worden, ook zonder haar man in het geding te roepen tot haar bijstand.

⁵ Zie Tijdschr. Het R. in N. I., dl. III (1850), p. 299 en vv., Lane I. I. p. 174, 175, 178, 193, 302.

standen de echte vrouw, en in de lagere standen de vrouw in het algemeen veel meer als de gelijke van haar man optreedt, zich in het openbaar vertoont, deel neemt aan de bevordering der welvaart van het gezin, en in elk geval niet onderworpen is aan de afzondering in vrouwenverblijven, ligt in eene dergelijke rechtsbevoegdheid niets onnatuurlijks of zelfs abnormaals ¹. Evenals in andere Mohammedaansche landen ², is op Java en Madoera de in de Arabische rechtsboeken behandelde tijdelijke verbreking der echtelijke samenleving, door de zoogenaamde „beleedigende vergelijking“ (Arab. *thihār*) ³ en den zoogenaamden „eed van onthouding“ (Arab. *ilā*) ⁴, ééne volkomen in onbruik geraakte instelling, zoo zij op bedoelde eilanden al ooit bestaan heeft. De namen zelfs zijn op Java en Madoera alleen bekend bij de betrekkelijk weinige personen, die eene bepaalde studie der Arabische rechtsbronnen hebben gemaakt.

Daarentegen is de bij de wet voorgeschreven maritale correctie, ingeval van ongehoorzaamheid der vrouw, nog algemeen in gebruik ⁵, en zoo ook de arbitrage om te trachten den huiselijken vrede te herstellen ⁶. Op sommige plaatsen wordt die arbitrage echter door de geestelijkheid uitgeoefend als een deel harer bemoeienis met de huwelijkszaken; elders beschouwt men dit als de taak van familieleden en vrienden ⁷. Intusschen moet niet worden vergeten, dat onder de lagere standen, en vooral ten platte lande, de vrouw dikwijls in het gezin feitelijk evenveel, zoo niet meer te zeggen heeft dan de man ⁸, iets hetwelk ook gedeeltelijk daarin zijn oorsprong vindt, dat zij, ofschoon volgens de Mohammedaansche wet daartoe niet verplicht, toch veelal

¹ Voor de sociale positie der vrouw in de lagere standen, zie men Poensen t. a. p. p. 119 en vv. De meening van Coolsma (l. l. p. 93), dat het Mohammedaansche huwelijk de vrouw tot een „voorwerp verlaagt,“ heeft blijkbaar alleen betrekking op den vorm der huwelijksvereenkomst. Op Java en Madoera zoude men alleen ten aanzien der bijzitten van aanzienlijken, uit een sociaal oogpunt, van eene vernederende positie kunnen spreken. Zie Veth l. l. p. 357 en v. Dit belet natuurlijk niet, dat het intellectueele peil, waarop in Mohammedaansche landen over het geheel de vrouwen staan, laag is, doch daaraan draagt de Mohammedaansche wet geene schuld.

² Zie Syed Ameer Ali op. cit. p. 386, 388.

³ Minhādij at-Tālibin, dl. III, p. 9 en vv.

⁴ Ibid. dl. III, p. 1 en vv.

⁵ Ibid. dl. II, p. 406 en v., Poensen l. l. p. 139, Comp. artt. 94, 95.

⁶ Minhādij at-Tālibin, dl. II, p. 407 en v.

⁷ Vergl. Compendium, artt. 80—85, Poensen l. l. p. 140, Arminius l. l. p. 1511 en v.

⁸ Poensen l. l. p. 121.

een belangrijk deel van de kosten der huishouding draagt door haren arbeid te verhuren, kleinhandel of een handwerk te drijven, dan wel den man bij den landbouw behulpzaam te zijn ¹.

Dit laatste brengt ons op de gevolgen van het huwelijk ten aanzien van de goederen. Het systeem van den Islâm is absolute scheiding van goederen. Elk der echtgenooten behoudt, wat hij of zij heeft of verkrijgt, en de ander mag daarover niet beschikken, tenzij krachtens lastgeving van den of de rechthebbende. Schenking en verkoop tusschen echtgenooten zijn geoorloofd als tusschen vreemden ². De man betaalt voor de echtelijke samenleving de *mahr* of huwelijksgift, welke wel is waar in den regel door den voogd der bruid bij de huwelijksvereenkomst wordt bedongen, maar toch haar eigendom wordt, en waarop zij of hare erfgenamen onherroepelijk aanspraak hebben na de consummatie des huwelijks of den dood van haar of van haar man ³. Laatstgenoemde moet haar onderhoud geven ⁴, en overigens de kosten der huishouding betalen. Al is de vrouw persoonlijk nog zoo rijk, en de man nog zoo arm, zoo behoeft zij daarin niet bij te dragen, ja zelfs komen de kosten van onderhoud en opvoeding der kinderen alleen subsidiair voor hare rekening, d. w. z. bij onvermogen of na het overlijden van den vader ⁵. De *mahr* of huwelijksgift regelt zich naar den stand van partijen en naar de persoonlijke hoedanigheden der vrouw, m. a. w. naar den prijs, welken de man op haar bezit stelt ⁶. Nu is dit al dadelijk een punt, waarin men op Java en Madoera van het beginsel der wet afwijkt. De prijs, welken de man op het bezit der vrouw stelt, en het maatschappelijke standpunt, dat partijen innemen, zijn factoren die de geschenken bepalen, aan den vader der bruid en aan haar zelve te doen, en waarover wij vroeger gesproken hebben ⁷. De

¹ Veth l. l. p. 522, 524, 539 en vv., Coolsma l. l. p. 113, 115, 118, 119, J. H. F. Sollewijn Gelpke: Naar aanleiding van Staatsblad 1878 N°. 110, dl. III, p. 101 en vv., Poensen l. l. p. 148.

² Zie o. a. Syed Ameer Ali t. a. p. p. 24.

³ Minhâdj at-Tâlibin, dl. II, p. 375, 379. Vergl. Comp. artt. 76, 77.

⁴ Ibid. dl. III, p. 78 en vv., 90 en vv.

⁵ Ibid. dl. III, p. 96.

⁶ Ibid. dl. II, p. 387 en vv. Nawawi spreekt op die plaats natuurlijk alleen van de huwelijksgift, welke door den rechter moet bepaald worden, daar de andere afhangt van de overeenkomst van partijen. Baidj eri (Caïrosche editie, dl. II, p. 151) noemt de huwelijksgift uitdrukkelijk «eene vergoeding voor het bezit der vrouw» (*manfa'at al-bodh'*).

⁷ Zie boven p. 456 en vv.

mahr of huwelijksgift, in het Maleisch, Javaansch en Soendaasch *mas kawin*, en in het Javaansch ook *sri kawin* geheeten, is daarvan geheel onafhankelijk, en tot zulk een laag bedrag teruggebracht, dat het geven daarvan veeleer als eene symbolische handeling dan als eene compensatie voor het bezit der vrouw moet worden aangemerkt ¹. Zij is in den regel eene constante som, onafhankelijk van den stand van partijen en van de persoonlijke hoedanigheden der vrouw. Slechts op de hoofdplaatsen, bij huwelijken tusschen Maleische of andere vreemde Mohammedanen, zijn mij gevallen bekend van huwelijks giften tot een bedrag van f 2000, — en meer, welke dus inderdaad het karakter droegen, dat de wet aan de huwelijks gift toekent, en welke giften dan ook vooraf een punt van onderhandeling uitmaakten ². Bij die huwelijken echter was intusschen van geene andere dan van kleine geschenken sprake, aan den vader der bruid of aan haar zelve vóór het huwelijk te doen.

De huwelijks gift is verder volgens de wet of bepaald of evenredig. De laatste komt te pas, wanneer om de eene of andere reden bij de huwelijks overeenkomst zelve geen bedrag genoemd is, dan wel het daarop betrekking hebbende beding aan eene juridische nietigheid mank gaat. Nu is het op Java en Madoera een vast gebruik het bedrag der huwelijks gift bij het sluiten van het huwelijk nimmer in het onbepaalde te laten, maar dat bedrag uitdrukkelijk in geld te vermelden, ofschoon de wet ook toelaat het bedrag in goederen te bepalen ³; terwijl, door de opname in de huwelijks overeenkomst van een vast formulier met dat doel, van nietigheid van het beding eveneens geen sprake kan zijn. Dit bepalen van de huwelijks gift, sluit daarom nog niet in, dat zij dadelijk betaald wordt. Integendeel is de vermelding, dat voor haar geheel of ten deele crediet wordt verleend, bij huwelijken van minvermogenden zeer gewoon ⁴. Men

¹ Het gewone bedrag is één *tahil* of 2 realen zilver, d. w. z. f 5,—. Zie Winter l. l. p. 474, 475, Coolsma l. l. p. 91, Veth l. l. p. 362 en de aantekening op die plaats van wijlen Radèn Mas Adipati Ariâ Tjondrà Nêgarâ in het Tijdschr. v. h. Kon. Aardr. Gen., Jaarg. 1881, Bijbl. N°. 9, p. 6., Oosting l. l. en Roorda, l. l. s. v. *kawin*, De Wilde l. l. p. 240, Meded. v. h. Nederl. Zendeling Gen., dl. IX (1865), p. 170. Arminius (l. l. p. 1509, 1512) spreekt daarentegen van f 10,—.

² Vergl. Compendium, art. 67. Dit is ook de praktijk in andere Moh. landen. Zie Lane l. l. p. 159.

³ Slechts Winter (l. l. p. 474, noot 2) zegt, dat de *mas kawin* ook in goederen van waarde, bv. een Koran, kan bestaan. Een dergelijke *mas kawin* is echter onder de Inlanders hooge uitzondering.

⁴ Comp. artt. 68, 69, Arminius l. l. p. 1512, Winter l. l. p. 475, Meded. v. h. Ned. Zendel. Gen., dl. IX (1865), p. 171.

doet dit liever dan bij onvermogen zijne toevlucht te nemen tot het trouwen zonder huwelijksgift, in de Arabische rechtsbronnen bekend ¹.

Wat de in die rechtsbronnen genoemde *mo'ah* betreft, aangezien dit geschenk naar den *ritus* van Sjâfi'i slechts te pas kan komen, indien geene huwelijksgift bedongen is ²; terwijl, blijkens het voorgaande, het beding van eene bepaalde huwelijksgift juist tot eene vaste formaliteit bij de huwelijksovereenkomst is geworden, zoo volgt daaruit, dat ook de *mo'ah* eene in de praktijk weinig of niet bekende instelling moet zijn ³.

Het onderhoud (Arab. *nafaqah*, Mal. *napakat*, Jav. Soend. *nipkah*), dat door den man aan zijne vrouw verschuldigd is, omvat, gelijk de wet voorschrijft, voeding, kleeding, huisvesting en, indien de stand van partijen zulks vordert, ook bediening; de vraag wat onder eene behoorlijke voeding, kleeding, huisvesting of bediening te verstaan is, moet intusschen wederom niet beantwoord worden naar hetgeen de Arabische juristen ten deze leeren ⁴, maar naar het plaatselijke gebruik, ofschoon de wet daarnaar in dit geval niet onbepaald verwijst. Zoo zoude het bv. in positieven strijd zijn met het rechtsbewustzijn der bevolking, indien de vrouw als kleedingstuk een sluier dan wel winterkleederen kon vorderen, of de man haar een *sêlêndang* zoude kunnen weigeren, ofschoon volgens de wet de vrouw recht zoude hebben op eerstgenoemd, maar niet op laatstgenoemd kleedingstuk ⁵. Daarentegen geloof ik niet, dat de gewoonte van hen, die meer dan eene vrouw hebben, om haar veelal in afzonderlijke huizen, ja zelfs wel op afzonderlijke plaatsen te laten wonen, in zooverre gewoonterecht oplevert, dat eene vrouw zoude kunnen weigeren met de andere vrouwen hetzelfde huis te betrekken, mits het haar in dat huis aangewezen verblijf slechts aan de wet voldoet ⁶. Immers komt ook het samenwonen van verschillende vrouwen in één huis, zij het dan elk in een afzonderlijk gedeelte, juist bij aanzienlijken zeer veel voor ⁷. Evenmin beschouw ik het als een inbreuk van de

¹ Zie Minhâdj at-Talibin, dl. II, p. 484 en vv.

² Ibid. dl. II, p. 394 en v.

³ In den Hollandschen tekst van art. 79 v. h. Comp. wordt wel van de *mo'ah* gesproken, doch in een anderen zin, dan waarin dit woord door de Arab. juristen gebezigd wordt. In den Mal. tekst van het art. komt echter het woord niet voor. Veeleer geloof ik, dat men bij dat art. aan de straks te vermelden *sêkaja* moet denken.

⁴ Zie Minhâdj at-Talibin, dl. III, p. 71 en vv.

⁵ Ibid. dl. III, p. 80 en v., 84.

⁶ Ibid. dl. II, p. 402, dl. III, p. 82.

⁷ Veth l. l. dl. I, p. 357 en v.

gewoonte op de wet, dat in de lagere standen algemeen de vrouw feitelijk bijna evenveel bijdraagt tot de kosten der huishouding en de opvoeding der kinderen als de man ¹, ja zelfs dat vele mannen, vooral van Arabische afkomst, of die in een reuk van vroomheid staan, zich door hunne vrouwen laten onderhouden, in stede van omgekeerd zij door hem ². Alle wettelijke voorschriften zullen toch niet kunnen beletten, dat onder de misdeelden de vrouw tracht mede te werken tot het instandhouden van het gezin, liever dan zich op haar recht te beroepen om stil te zitten, en dien ten gevolge honger te lijden, en evenmin dat vermogende vrouwen gaarne een man onderhouden, die in zijne geldelijke verplichtingen te kort schiet, hetzij uit genegenheid harerzijds, hetzij omdat zij meenen daardoor toch nog een deftig huwelijk te doen. Dergelijke afwijkingen van wettelijke voorschriften, met goedvinden van belanghebbenden, komen zoowel in het Westen als in het Oosten voor, en doen aan de verbindbaarheid dier voorschriften niet te kort. Daarom zoude ik ook voor Java en Madoera meenen, dat, wanneer eene vrouw dergelijke vrijgevigheiden niet of niet langer wil in praktijk brengen, zij ontegenzeggelijk het recht heeft het haar toekomstige onderhoud te vorderen, en, bij onvermogen of onwil van den man, de maatregelen te nemen, waartoe de wet haar bevoegd verklaart ³. Dit is trouwens ook de gewone opvatting ⁴.

Belangrijker is de afwijking van de wet ten aanzien der staande huwelijk verkregen goederen. Volgens den Islâm vallen ook die buiten de gemeenschap, tenware tusschen de echtgenooten eene vennootschap bestond, dan wel de goederen gemeenschappelijk gemaakt of verkregen mochten zijn. In dat geval echter staan zoodanige goederen gelijk met alle andere goederen, welke aan twee personen in onverdeelden eigendom toebehooren. Elk der echtgenooten, dan wel zijne of hare erven, kunnen daarvan scheiding en deeling vorderen, op dezelfde wijze als van een ander onverdeeld goed ⁵. Is eene zaak in gemeenschappelijk bezit van beide echtgenooten, en geen daarvan kan zijn of haar uitsluitend of partieel eigendomsrecht bewijzen, zoo moet de zaak in gelijke deelen worden verdeeld ⁶.

¹ Zie boven p. 470.

² Le Hadhramout, p. 207, 210.

³ Minhâdj at-Tâlibin, dl. III, p. 90 en v.

⁴ Comp. artt. 91—93, 100, Arminius l. l. p. 1507 en vv.

⁵ Syed Ameer Ali t. a. p. p. 24 en Minhâdj at-Tâlibin, dl. II, p. 51 en v., dl. III, p. 393 en vv.

⁶ Zie het werkje van Sajjid 'Othmân bin 'Abd Allâh bin Jahjâ, getiteld: Ini

Op Java en Madoera daarentegen rekent men, dat tusschen echtgenooten van rechtswege aanwezig is eene gemeenschap van de staande huwelijk verkregen goederen, welke in karakter met onze gemeenschap van winst en verlies ¹ tamen wel overeenkomt ². Alleen de Residentie Bantam en enkele plaatsen langs het Noorderstrand maken ten deze eene uitzondering: aldaar is namelijk de instelling wel bekend, maar niet algemeen in gebruik ³. Indien die gemeenschap niet door overeenkomst is uitgesloten, wordt zij bij ontbinding des huwelijks, op welke wijze ook, tusschen man en vrouw of hunne respektieve erfgenamen verdeeld in reden van 2 tot 1, welke verdeling in den regel geen invloed uitoefent op het aandeel, waarvoor de weduwnaar of de weduwe respektievelijk als erfgenaam in den boedel van de overleden vrouw of van den overleden man kan opkomen volgens het Mohammedaansche erfrecht ⁴. In deze gemeenschap vallen alle goederen, staande huwelijk verkregen, met uitzondering van die door ééne van beide partijen geërfd, dan wel aan ééne van haar bij schenking gemaakt. Deze gemeenschap komt verder alleen te pas bij huwelijken tusschen ééne man en ééne vrouw. Heeft de man van zijn recht gebruik gemaakt om meer dan ééne vrouw te gelijk te hebben, zoo gelden de gewone regelen van de Mohammedaansche wet, en eindelijk is de hier bedoelde gemeenschap van rechtswege buitengesloten bij de huwelijken van aanzienlijken met bijzitten. Indien iemand bv. ééne echte vrouw en bovendien nog ééne of meerdere bijzitten heeft, zoo bestaat alleen tusschen hem en eerstgenoemde de meergenoemde gemeenschap van goederen. Men noemt ⁵ de in de gemeenschap vallende goederen in het Maleisch *səkaja*, *sagoena sakaja*, *goena-kaja* of *sapəntjaharian*; in het Javaansch *gānā-gini*, *goenā-kājā*, *sarékāt* (Arab. *sjarikah* = maatschap)

masālah da'wā harta antara laki bini atau antara ahli wārith satoe sama lain, *passim* en speciaal p. 13. De bewijspplaatsen uit de Arabische juristen vindt men daar aangehaald. Vergelijk ook Resumé van Bantam, p. 103. In de reeds vroeger p. 457 noot 1 aangehaalde Adāb al Insān, p. 34, wordt, onder de rechten en verplichtingen der echtgenooten, ook niet van eenige gemeenschap van goederen gesproken.

¹ Ind. Burgl. Wb. artt. 155—163.

² Eindresumé, dl. I, p. 37, 122, 156, Arminius I. l. p. 1505, arrest van het Hoog Ger. v. N. I., dd. 22 Dec. 1881 (Ind. Weekbl. v. h. R., Jaarg. 1882, N°. 968).

³ Zie Resumé, p. 103, 105, Comp. art. 1.

⁴ Niet altijd. Zie bv. Resumé, p. 103, en Eindresumé, p. 37 noot + en p. 122. Dit hangt samen met de afwijkingen van het Moh. erfrecht, waarover men zie ben. § 6.

⁵ Sommigen der in den tekst te noemen uitdrukkingen worden hier en daar in eene eenigszins afwijkende beteekenis gebezigd, namelijk niet van de goederen, maar van het aandeel, dat daarin aan den man of aan de vrouw toekomt

of *toenggäl saklġġ*, en in het Soendaasch *sarġkat*, *sġsoehoenan*, *goena-kaja*, *tġpoeng-kaja*, *toempang-kaja* of *pakaja*. Daarentegen heeten de wederzijdsche goederen der echtgenooten, welke buiten de gemeenschap vallen, in het Maleisch en Soendaasch *asal* (Arab. *aġl* = wortel, oorsprong), *asli* (Arab. *aġli* = oorspronkelijk) of *poesaka*, en in het Javaansch *asal*, *asli* of *poesakġġ*. Deze goederen blijven elks bijzonder eigendom, en keeren bij ontbinding van het huwelijk terug naar den kant, van waar zij gekomen zijn, al hadden de echtgenooten daarvan het gemeenschappelijke gebruik of bezit ¹. De goederen door de vrouw ten huwelijk van hare ouders medegebracht, m. a. w. haar uitzet, noemt men in het Maleisch *harta pġmbawaġġ*, in het Javaansch *bġbġhtan*, en in het Soendaasch *banda bawa* ². Het spreekt van zelve, dat, ten aanzien der in de gemeenschap vallende goederen, schenking en verkoop tusschen echtgenooten onmogelijk zijn.

De oorsprong dezer instelling is onzeker. De Priesterraden, voor zooverre zij gewoon zijn hunne uitspraken door een beroep op de Mohammedaansche wet te motiveeren, halen geregeld, ter adstructie der verdeeling in reden van 2 tot 1, Kor. IV: 12 en 175 aan, welke plaatsen echter blijkens het verband alleen betrekking hebben op erfporties; terwijl het hier de verdeeling eener gemeenschap geldt. In de op Java en Madoera als autoriteiten erkende commentaren op den Koran vindt men evenmin een spoor van de interpretatie, welke de Priesterraden aan die plaatsen geven. Trouwens, met het oog op het dogma der juridische autoriteit onder de Muzulmannen, moet een Priesterraad als absoluut onbevoegd worden aangemerkt om den Koran zelfstandig te interpreteren. Dat bovendien eene dwaling in de interpretatie, door niet als juridische autoriteiten erkende personen, de verklaring zoude opleveren van eene zoo algemeene en van den Islġm afwijkende instelling als het hier geldt, is onaannemelijk. In de bronnen voor het op Java en Madoera vroeger gegolden hebbende Hindoe-recht ³ vinden wij wel van gemeenschap van goederen gesproken; doch die gemeenschap kon eerst ontstaan, nadat het huwelijk zekeren tijd geduurd had, en in elk geval is er geen sprake van verdeeling dier gemeenschap in reden van 2 tot 1. Er blijft dus niet anders over dan te denken aan

¹ Zie o. a. een vonnis van den Landraad te Pandġglang, van 21 Mei 1873 (Ind. Weekbl. v. h. R. N°. 570), en een vonnis van den Raad van Justitie te Soerabaya, dd. 30 Mei 1883 (Ibid. N°. 1057).

² Veth I. I. p. 364, en Eindresumġ, dl. I, p. 36 noot +.

³ Zie bv. Koef. Mġn. artt. 124, 196.

eene specifiek Javaansche instelling, welke zich door het Hindoeïsme en den Islâm heen tot op onzen tijd in den vorm van gewoonterecht heeft staande gehouden, en waaraan men eene Mohammedaansche kleur heeft gegeven ¹. Tot deze onderstelling is men te meer gerechtigd, omdat de gemeenschap van winst en verlies, en de verdeling daarvan in reden van 2 tot 1, ook in sommige gedeelten der Buitenbezittingen in zwang zijn ².

Eindelijk moet ten aanzien der hier beschreven gemeenschap van winst en verlies nog worden opgemerkt, dat zij krachtens art. 2 van Ind. Stbl. 1855 N° 79 niet bestaat tusschen de Inlanders, die volgens art. 9 *eodem* als Vreemde Oosterlingen worden aangemerkt, en hunne echtgenooten. Bij hunne huwelijken zijn in hetzelfde art. 2 ook schenkingen van den man aan de vrouw, maar niet omgekeerd, uitgesloten, zelfs nadat het huwelijk door echtscheiding ontbonden is ³. Van een verbod van verkoop tusschen man en vrouw spreekt de wetgever ten aanzien van Vreemde Oosterlingen in het geheel niet, en ik acht zoodanigen verkoop daarom ook in het algemeen geoorloofd ⁴.

Een belangrijken invloed op het huwelijksrecht ten aanzien van de goederen, wordt ook uitgeoefend door de gemeentelijke instellingen ten aanzien van het grondbezit, vooral in Midden-Java bestaande. Die instellingen zijn van zooveel te meer beteekenis, tengevolge van de omstandigheid, dat de grootste rijkdom van de bevolking, vooral ten platte lande, in den regel in onroerende goederen bestaat. Waar bv. het erfelijk individueel bezit van *sawah's* afhankelijk is van het

¹ Vergl. Bijdr. t. d. T. L. en Vk. v. N. I., 5e Reeks, dl. VI (1891), p. 8 en 9.

² Bv. in een deel van Zuid-Celebes, zie artt. 71—74 van het Makassaarsche wetboek, vertaald door Mr. J. A. Nederburgh in het Ind. Weekbl. v. h. R., Jaarg. 1888, N°. 1292 en vv.

³ Tusschen Europeesche echtgenooten zijn, gelijk men weet, alleen gedurende het huwelijk, maar dan ook alle schenkingen verboden. Art. 1678 Ind. Burg. Wetb.

⁴ Art. 1467 Ind. Burg. Wetb. is op Vreemde Oosterlingen niet toepasselijk, omdat het een voorschrift bevat, dat betrekking heeft op het huwelijksrecht, al staat het in den Titel van Verkoop, welke Titel in het algemeen wel op hen toepasselijk, is. De uitzonderingen namelijk van art. 1 van Ind. Stbl. 1855 N°. 79, zijn niet beperkt tot de artt. der daarbij opgenoemde Titels, doch strekken zich uit tot de uitgezonderde onderwerpen in hun geheel met alles, wat daarmede een onverbreekbaar verband houdt, onverschillig waar ter plaatse in het Burg. Wetb. zulke bepalingen voorkomen. Ik geloof niet dat deze opvatting tegenwoordig meer wordt bestreden. Vergl. arrest v. h. H. G. v. N. I. N. dd. 1 Okt. 1891 (Tijdschr. Het R. in N. I., dl. LVII, p. 291 en vv.).

inwonerschap van de gemeente, zal de vrouw, die haar man volgt, als deze in eene andere gemeente woont, hare rechten op hare *sawah's* verliezen, en omgekeerd de man, indien deze zich in de gemeente zijner vrouw wil vestigen. Nu wordt het inwonerschap van de gemeente in verreweg de meeste streken van Midden-Java, gelijk mede in Pasoeroean, voor het uitoefenen van erfelijk individueele bezitstrechten op *sawah's* gevorderd; terwijl ook op Madoera en in de Madoereesche streken van Oost-Java sporadisch dezelfde instelling wordt aangetroffen ¹. Van het erfelijk individueel bezit van *tègal's* tuinen, boomgaarden en vischvijvers zijn hier en daar eveneens zij, die niet in de gemeente wonen, uitgesloten ², en bijna overal is dit het geval ten aanzien van de woonerven ³. Ja zelfs is het bezit van woonerven in Madioen en Kediri algemeen. en voorts in zeer vele gemeenten in Bagelen, benevens eenigen in Japara, Rembang, Soerabaja en elders, in dier voege beperkt, dat ook ingezetenen niet meer dan één woonerf in de gemeente mogen bezitten, zoodat bij huwelijk tusschen twee erfbezittende partijen in de gemeente, één der woonerven aan een derde moet worden overgedaan. Anders zoude het als onbeheerd (Mal. Jav. Soend. *plajangan*) aan de gemeente vervallen ⁴.

Voor al in Midden-Java is het in sommige gemeenten ook gebruikelijk, op het huwelijk eener vrouw met iemand van buiten, in het bijzonder wanneer laatstgenoemde zich niet in de gemeente vestigt, eene geldelijken poenaliteit te stellen, zelfs indien de vrouw in kwestie geene onroerende goederen in de gemeente bezit ⁵.

Aangezien de regeling harer huishoudelijke belangen, bij art. 71 al. 2 van het Regl. op het Beleid der Regeering van Nederlandsch-Indië aan de Inlandsche gemeenten gewaarborgd, volgens de algemeene opvatting niet alleen op het inwendig bestuur, maar ook op het burgerlijke recht betrekking heeft ⁶, voor zooverre de plaatselijke

¹ Eindresumé, dl. I, p. 19 en 20.

² Ibid. dl. I, p. 116, 189.

³ Ibid. dl. I, p. 144.

⁴ Ibid. dl. I, p. 145, 160.

⁵ Zie Proeve, enz. t. a. p. p. 1942.

⁶ Zie bv. een tweetal vonnissen van den Landraad te Modjokerto zonder datum, in het Ind. Weekbl. v. h. R., Jaarg. 1872, N°. 491, en de vonnissen van de Landraden te Modjokerto, dd. 12 Maart 1879, te Cheribon, dd. 9 Aug. 1879, beiden te vinden Ibid. N°. 847, en te Grisse, dd. 18 Sept. 1880, te vinden Ibid. N°. 915. Vergl. over de gemeentelijke instellingen in Britsch-Indië, H. S. Maine: Village Communities, 3e ed., p. 117.

gewoonte dit medebrengt, zoo zullen instellingen als hierboven vermeld zijn, naar mijne meening zeer zeker ook door den rechter moeten worden gehandhaafd ¹. In die gedeelten van Java en Madoera echter, waar geene Inlandsche gemeenten als rechtspersonen bestaan, bv. in de Vorstenlanden, komen dergelijke plaatselijke beperkingen van het huwelijksrecht natuurlijk ook niet te pas. Aldaar zouden zij alleen kunnen uitgaan van de Vorsten, als uitsluitend bevoegd tot wetgeving; want de plaatselijke hoofden of ambtenaren missen de bevoegdheid tot het in het leven roepen van voorschriften van burgerlijk recht, zoowel in de Vorstenlanden als daarbuiten. Intusschen bevatten de Javaansche Wetten der Vorstenlanden slechts een tweetal bepalingen, welke op de gevolgen van het huwelijk ten aanzien der echtgenooten betrekking hebben, en afwijkingen van de Mohammedaansche wet opleveren. Art. 16 namelijk van den Anggër Agëng bepaalt, dat een onderdaan van Soerakarta of van Djokjakarta, die in het rijkje, waaronder hij ressorteert, gehuwd is, geene tweede vrouw zal mogen nemen in het andere rijkje woonachtig; terwijl art. 50 van den Anggër Sëdäsä den man verantwoordelijk stelt voor de schulden, door zijne vrouw ook buiten zijne voorkennis aangegaan ².

§ 3. DE ONTBINDING DES HUWELIJS.

De ontbinding des huwelijks door den dood levert geene stof tot speciale opmerkingen, wat Java en Madoera betreft, behalve dat de rouw, welke de weduwe over haar man gedurende het *'iddah*-tijdperk moet bedrijven, over het algemeen niet wordt nagekomen, althans niet op de wijze als in de Arabische rechtsbronnen is voorgeschreven ³.

Een zeer ingewikkeld juridisch vraagstuk levert echter de ontbinding van het huwelijk als gevolg van afval van den Islâm van één der echtgenooten op ⁴, en niet minder de ontbinding door het feit, dat één van twee ongeloofige echtgenooten den Islâm omhelst,

¹ Vergl. Poensen I. I. p. 126. Jurisprudentie over de gemeentelijke gebruiken met betrekking tot het huwelijksrecht is mij intusschen niet bekend.

² De artt. der Javaansche Wetten zijn in dit opstel geciteerd naar de vertaling, voorkomende in het Tijdschr. Het R. in N. I., dl. I (1849), p. 327 en vv.

³ Minhadj at-Talibin, dl. III, pag. 52 en vv.

⁴ Apostasie heeft namelijk den burgerlijken dood ten gevolge. Ibid. dl. II, p. 349 en v., dl. III, p. 209 en v.

wanneer dientengevolge de geloovige vrouw een ongeloovigen man, of de geloovige man eene heidensche vrouw zoude hebben, d. w. z. een ongeoorloofd huwelijk zoude ontstaan ¹. Dit punt is praktisch van meer gewicht dan dat van de huwelijken tusschen Muzulmannen en ongeloovigen, omdat, gelijk wij gezien hebben, de kerkelijke natuur van het huwelijk bij de Muzulmannen op Java en Madoera ten gevolge heeft, dat in den regel hetzij de niet-Mohammedaansche partij tot den Islâm overgaat, hetzij de Mohammedaansche partij huwt op de wijze, door den godsdienst van de andere gevorderd, en den Islâm verlaat. De huwelijken tusschen Inlanders en Europeanen, als wordende door onze positieve wet beheerscht, blijven ook hier natuurlijk buiten beschouwing. Hoe echter, als bv. van een Mohammedaansch Inlandsch paar de man of de vrouw Christen dan wel Boeddhist wordt, of van een Inlandsch Christen-paar de vrouw, dan wel van een Chineesch paar één der echtgenooten den Islâm aanneemt? Gewoonterecht bestaat ten deze niet, en evenmin heeft tot dusverre de wetgever zich geroepen gevoeld daarover uitspraak te doen. Hoe de Chinese hoofden of de zendelingen over dergelijke gevallen denken, laten wij wederom onbesproken, omdat wij de zaak alleen uit een Mohammedaansch oogpunt, d. w. z. van het standpunt van den Priesterraad willen bezien, voor welk college de Mohammedaansch gebleven of geworden partij in elk geval justiciabel is.

Nu merk ik vooreerst op, dat wel is waar de Priesterraad niet rechtspreekt „in naam der Koningin“, maar dat hij daarom niet minder gebonden is aan het Reglement op het Beleid der Regeering van Nederlandsch-Indië, aan art. 78 al. 2 waarvan hij in ons rechtstreeksch gebied zijne bevoegdheid ontleent. En nu verbiedt art. 75 al. 3 van bedoeld Reglement ook den Inlandschen rechter de godsdienstige wetten, volksinstellingen en gebruiken toe te passen, wanneer die in strijd zijn met algemeen erkende beginselen van billijkheid en rechtvaardigheid. Tot die beginselen van billijkheid en rechtvaardigheid zal m.i. zeker wel gerekend worden, dat niemand, door van godsdienstige overtuiging te veranderen, in een voordeelijker of nadeeliger toestand kan komen tegenover hen, met wie hij in rechtsbetrekking staat. Bovendien is in den Islâm de ontbinding des huwelijks *ipso jure* ten gevolge van apostasie slechts eene toepassing van het beginsel, dat dit misdrijf den burgerlijken dood na zich sleept;

¹ Ibid. dl. II, p. 347, 351. De bekeering tot den Islâm heeft dus niet absoluut en van rechtswege ontbinding des huwelijks ten gevolge, gelijk de apostasie.

terwijl de burgerlijke dood naar ons positieve recht ook voor den Inlander onbestaanbaar is ¹. De ontbinding des huwelijks ten gevolge van het omhelzen van den Islâm is een gevolg van voorschriften der Mohamedaansche wet, welke wij zagen, dat feitelijk op Java en Madoera niet werken, en welke ons gezag in elk geval onmogelijk als recht zoude kunnen erkennen ². Beide oorzaken van ontbinding des huwelijks zijn dus in positieven strijd met ons staatsrecht, en wel zoo fundamenteel, dat ik ze zelfs voor de vasalstaatjes in de Vorstenlanden als niet toepasselijk beschouw. M. i. zal men dan ook aldaar *casu quo* de ontbinding des huwelijks om de onderhavige redenen niet mogen uitspreken, evenmin als de Inlandsche rechtbanken aldaar bv. een Javaan die Christen werd, ter dood zouden mogen veroordeelen, al schrijft de Islâm zulks voor ³. Zoo al niet uitdrukkelijk in de kontrakten met bedoelde staatjes uitgesproken ⁴, is toch het beginsel van vrijheid van godsdienst er feitelijk gewoonterecht geworden, en zal het derhalve door den rechter moeten worden toegepast, gelijk het tot dusverre trouwens toegepast werd, zoolang als de tegenwoordige verhouding dier staatjes tot ons gezag bestaan heeft ⁵. Daarbij vergete men niet, dat de Priester-raden ook in de Vorstenlanden hunne bevoegdheid, zoo niet rechtstreeks, dan toch zijdelings aan ons gezag ontleenen, doordat daaraan, met de afschaffing hunner crimineele rechtspraak, in overleg tusschen de Vorsten en het Goevernement, de rechtspraak in zaken het familie- en erfrecht betreffende, krachtens hetzelfde overleg is gelaten ⁶, en dus ook voor een deel van ons uitgegane verordeningen hunne rechtspraak beheerschen. Ik ontveins mij echter niet, dat tegen bovenstaande argumentatie wel wat te zeggen valt.

¹ Zie boven p. 479 noot 4, en Reg. Regl., art. 89.

² R. R. art. 119.

³ Minhâdj at-Talibin, dl. III, p. 208.

⁴ Zie R. R. art. 27 al. 2, benevens de akte van afstand van het Mataramsche Rijk aan de O. I. Compagnie van 1742, en de eerste kontrakten met de leenvorsten van Soerakarta en Djokjakarta, bij J. K. J. de Jonge: De opkomst van het Nederlandsch Gezag in O. I., dl. X, p. 159 en vv., en 298 vv. Vergl. Inl. R. en T. p. 78.

⁵ In den Anggër Agëng komen een drietal bepalingen voor, volkomen in strijd met de ondergeschikte positie, welke ongeloofigen volgens de Arabische rechtsbronnen behooren in te nemen; eer zoude men zeggen, dat zij blijken die bepalingen als voornamer dan gewone Javanen beschouwd. Zie artt. 4, 5 en 10.

⁶ Zie, voor Soerakarta, Ind. Stbl. 1847 N°. 30 en, voor Djokjakarta, de Resolutie van 11 Juni 1831 N°. 29, te vinden bij L. J. A. Tollens: Verzameling van Wetten, Besluiten, enz. Vergl. Mr. A. J. Immink: De Regtspleging voor de Inlandsche Rechtbanken op Java en Madura, dl. I, p. 629 en vv.

Neemt men nu met mij het voortbestaan van het huwelijk aan, zoo rijst eene tweede vraag: door welk recht wordt verder dat huwelijk beheerscht? ¹ Het is immers ondenkbaar, dat in een huwelijk de man en de vrouw hunne wederzijdsche bevoegdheden en verplichtingen elk aan een ander recht zouden moeten toetsen. In overeenstemming met hetgeen in het internationale privaatrecht tegenwoordig de meest gangbare meening is, in analoge gevallen van huwelijken tusschen personen van verschillende nationaliteit ², vermeen ik, dat het recht van den man het huwelijk zal beheerschen ³.

Wat de echtscheiding betreft, valt vooreerst op te merken, dat de vervloekingseed (*li'ân*) ongebruikelijk is; gelijk trouwens ook in andere Muzulmansche landen deze instelling eene merkbare neiging schijnt te hebben om in onbruik te geraken ⁴. De ontbinding (Arab. *fasch*, Mal. Jav. Soend. *pasah* of *pasak*) des huwelijks daarentegen bij rechterlijke uitspraak, op vordering van ééne van partijen, op grond van wanpraestatie en *vitia redhibitoria*, komt veel voor, in dezelfde gevallen als in de Mohammedaansche wet worden genoemd ⁵. De meest gewone wijze van echtscheiding is echter de verstooting (Arab. *talâq*, Mal. Jav. Soend. *talak*), en wel met de wettelijke gevolgen van herroeping, tusschenman, *'iddah*, enz. ⁶ De huwelijksgift moet, bijaldien daarvoor crediet is verleend ⁷, alsdan door den man geheel

¹ In Britsch-Indië is deze materie geregeld door de Native Converts Marriage Dissolution Act. Vergl. Syed Ameer Ali l. l. p. 276.

² Zie Prof. Mr. T. M. C. Asser: Schets van het Internationaal Privaatrecht, p. 81, en Nederl. Burgerl. Wetb. artt. 6 en 11. Zie ook Anggër Aggëng art. 15, dat eene toepassing van hetzelfde beginsel bevat op het *forum* der echtgenooten.

³ De uitzondering op dezen regel, in art. 15 Ov. gesteld, wanneer een Inlander huwt met eene vrouw, behoorende tot de Europeesche of daarmede gelijkgestelde bevolking, blijft ook hier natuurlijk in haar geheel, en eveneens het beginsel, dat een Europeaan of daarmede gelijkgestelde aan het Burgerl. Wetb. is onderworpen, onverschillig of hij Christen dan wel Muzulman is. Zie boven p. 464.

⁴ Syed Ameer Ali l. l. p. 390, en Minhâdj at-Tâlibin, dl. III, p. 23 en vv.

⁵ Minhâdj at-Tâlibin, dl. II, p. 361 en vv., dl. III p. 78 en vv., Coolsma l. l. p. 92, Arminius l. l. p. 1507 en vv., Comp. artt. 92, 93, en een vonnis v. d. Priesterraad te Soerabaja, executoir verklaard door den Landraad te dier plaatse, dd. 25 Jan. 1855 (Tijdschr. Het R. in N. I., dl. XVIII (1861), p. 97 en vv.) Het gold bij dat vonnis eene vordering tot ontbinding, door de vrouw ingesteld wegens wanpraestatie door den man van zijne verplichting tot echtelijken omgang. De Priesterraad veroordeelde den man om eene geldelijke schadevergoeding aan zijne vrouw te betalen.

⁶ Minhâdj at-Tâlibin, dl. II, p. 425 en vv., dl. III, p. 38 en vv. Winter l. l. p. 476 noot 2, en 605, Coolsma l. l. p. 92, Arminius l. l. 1506 en vv., Comp. artt. 87—89, 96, 102.

⁷ Zie boven p. 472.

worden aangezuiverd. De eenige algemeene afwijkingen van de Mohammedaansche wet zijn, dat van de verstooting gewoonlijk eene schriftelijke verklaring wordt opgemaakt, en dat daarvan aan de geestelijke of wereldlijke autoriteiten, die ter plaatse bemoeienis met het sluiten van huwelijken hebben, wordt kennis gegeven ¹.

De verstooting is vooral onder de lagere standen op de hoofdplaatsen en andere groote *centra* van bevolking zeer in zwang, en oefent een allerverderfelijksten invloed op het familieleven uit. Op het platte land is de toestand beter, en zoo ook onder de aanzienlijken, althans wat hunne echte vrouwen ² betreft. Met hunne bijzitten ³ is het anders gesteld; doch ten aanzien van dezen is de verstooting meestal eene zuivere formaliteit om de wet te ontduiken, die verbiedt meer dan vier vrouwen tegelijk te hebben. Hierover moet intusschen iets meer worden gezegd.

In Mohammedaansche landen, waar de slavernij nog bestaat, kunnen personen, wier middelen het veroorloven, en die daartoe neiging gevoelen, er een harem van zoovele vrouwen op na houden, als zij wenschen, doordat zij bevoegd zijn om krachtens hun eigendomsrecht met alle hunne ongehuwde slavinnen echtelijken ómgang te hebben, en het getal dezer laatsten natuurlijk onbeperkt, en onafhankelijk is van dat der vrouwen met wie zij wettig gehuwd zijn ⁴. Op Java en Madoera echter behelpt men zich met een ander expedient om het wettige getal van vier vrouwen te overschrijden ⁵. Men heeft

¹ Comp. art. 90, Coolsma l. l. p. 92 en v., Arminius l. l. p. 1505, 1506, Poensen l. l. p. 140, Juynboll l. l. p. 286. Ook in het Hindoe-recht waren voor de echtscheiding altijd zekere formaliteiten noodig, en kon die althans nimmer op zoo eenvoudige wijze plaats hebben als de *talâq* volgens de Moh. wet. Zie Koef. Mân. art. 5.

² Zie boven p. 467, 468.

³ Ibid.

⁴ Zie boven p. 469 noot 1.

⁵ Dat men in geen geval met meer dan vier vrouwen tegelijk mag gehuwd zijn, is een voorschrift van den Islâm, hetwelk zeer stellig ook op Java en Madoera van ouds is gerecipieerd. Zie o. a. Arminius l. l. p. 1503, Winter l. l. p. 604, Coolsma l. l. p. 91, Comp. art. 100, en art. VIII § 1 en 3 van het Compendium der voornaamste Javaansche wetten, naauwkeurig getrokken uit het Mahomedaansche Wetboek Mogharder, en zooveel mogelijk met het goddelijk, natuur- en burger-regt zoodanig zamen gebragt, dat daarnaar ongekrenkt de Javaansche gewoonten en gebruiken, de Samarangsche Landraad over de onderdanen van 's Compagnie's landen en districten regt en Justitie zoude kunnen oefenen, te vinden in het Tijdschr. Het R. in N. I., dl. III (1850), p. 361 en vv. Over laatstgenoemd Compendium, dat ik in den vervolge kortweg als het Samarangsche Compendium zal citeeren, zie T. S. Raffles: History of Java (ed. 1817), dl. I, p. 283. Men hebbe in dit Compendium, blijkens den titel, geen zuiver Inlandsch of Moham-

in den regel slechts ééne echte vrouw, en dus drie plaatsen over. Die drie plaatsen vult men aan door de huwelijken met bijzitten; doch wanneer men bv. een tiental dezer laatsten heeft, zoo kan men slechts met drie harer tegelijk gehuwd zijn. Men huwt daarom alleen met die bijzitten, wier gezelschap men tijdelijk verkiest, en zoodra men aan dat eener andere de voorkeur geeft, verstoot men ééne of meer van degenen, met wie men gehuwd is, om daardoor één of meer plaatsen vrij te krijgen, en met eene nieuwe te kunnen leven¹. Ingeval van zwangerschap wacht men doorgaans tot na de bevalling met het oog op de afstamming van het verwachte kind. Het behoeft geen betoog, dat men aldus, met eenig overleg handelende, bijna tot in het onbepaalde zijn harem kan vermeerderen. De Vorsten in Soerakarta en Djokjakarta hebben zelfs huisprelaten, wier voornaamste functie bestaat in de zorg, dat, als zij tijdelijk het gezelschap van ééne hunner vele bijzitten verlangen, zij er steeds mede gehuwd zijn². Één hunner hofdignitarissen fungeert dan als vaste gemachtigde om het huwelijk namens hen aan te gaan³. Zoo ook hebben zij en andere voornamen een vast persoon in dienst, die als tusschenman (Arab. *mohallil*, Mal. *antara*, Jav. *let*, Soend. *leut*) fungeert, wanneer na de derde verstooting zij niet op nieuw met de bijzit zouden kunnen huwen, dan nadat deze intusschen met een anderen man is gehuwd geweest⁴. De tusschenman gaat dan slechts een schijnhuwelijk aan, zondert zich even met de vrouw af, en verstoot haar onmiddellijk. Op die wijze is formeel aan de Mohammedaansche wet voldaan, maar niet wezenlijk, daar bepaalde consummatie van het tusschenhuwelijk noodig is, en de bepaling met het blijkbaar doel in het leven is geroepen, om door het vooruitzicht van een noodzakelijk tusschenhuwelijk de jaloerschheid te hulp te roepen tegen

medaansch recht te zoeken, maar een mengsel van beiden met Europeesche rechtsbegrippen. Dit ter beoordeeling van sommige der daarin voorkomende bepalingen, welke blijkbaar van Europeeschen oorsprong zijn. Zie bv. art. XII, § 1, 2 en 4. Het schijnt nimmer, als het vroeger (p. 457 noot 1) aangehaalde Compendium, officieel te zijn afgekondigd, en hoogstens als consultatief recht te hebben gegolden; doch ook als zoodanig is het sedert lang in onbruik.

¹ Winter (l. l. p. 604) spreekt van eene verstooting (*talâq*) tegen betaling, d. w. z. een *chol'* (zie ben.) Deze zoude even goed aan het doel beantwoorden, ofschoon met eene formaliteit meer. De gewone verstooting is wel zoo eenvoudig en dan ook, als ik wel ben ingelicht, meer gebruikelijk.

² Zie Moh. Geestelijkheid, p. 34.

³ Minhâdj at-Tâlibin, dl. II, p. 55, 321, 330.

⁴ Ibid. dl. II, p. 343 en vv.

al te lichtvaardige verstooting voor de derde maal ¹. Het komt mij dan ook voor, dat, indien de tusschenman het *fiduciae causa* door hem gesloten huwelijk ernstig opvatte, en weigerde de vrouw te verstooten, hij, althans buiten de Vorstenlanden, door den rechter zoude moeten worden in het gelijk gesteld ². Dergelijke fictieve tusschenmannen schijnt men er intusschen ook in andere Mohammedaansche landen op na te houden, om de goede bedoelingen van den stichter van den Islâm ten deze te verijdelen ³.

De verstootingen en tusschenhuwelijken van bijzitten brengen intusschen in hare uiterlijke levensverhoudingen geene verandering. Zij blijven des ondanks in de woning van haren gemaal verblijf houden, en erlangen het gewone onderhoud, alsof zij steeds gehuwd waren; alleen de echtelijke omgang wordt er door beheerscht, of liever laatstgenoemde beheerscht alle die formaliteiten ⁴. De hier geschetste gebruiken, ofschoon voornamelijk in Midden-Java in zwang, zijn toch ook in andere gedeelten van het eiland en op Madoera niet onbekend. De invloed van den Islâm en het voorbeeld van beschaafde Europeanen zijn intusschen oorzaak, dat zij in de onder ons rechtstreeksch gezag staande streken, althans bij de Inlandsche hoofden en ambtenaren, kennelijk al minder en minder populair worden.

Eene laatste bijzonderheid op de verstooting betrekking hebbende, is het gebruik dat men soms maakt van de bevoegdheid om die voorwaardelijk uit te spreken ⁵. In de Vorstenlanden is, naar een voorschrift, door den Mataramschen Sultan Agëng ⁶ gegeven, de bruidegom verplicht om reeds bij het aangaan van het huwelijk te verklaren, dat zijne vrouw door hem verstooten zal zijn, wanneer hij haar een jaar lang zal hebben verlaten, bij eene zeereis, of zeven maanden, bij eene reis over land, het geval van dienststreizen uitgezonderd, dan wel wanneer hij haar niet het noodige onderhoud

¹ Kor. II: 230 en Baidhâwî's Commentaar op die plaats, Minhâdj at-Talibin, dl. II, p. 343 en vv.

² Zie Tijdschr. v. Strafrecht t. a. p. p. 473.

³ Lane l. l. p. 180, Tijdschr. Het R. in N. I., dl. III (1850), p. 402 n. 1. In het Maleisch noemt men de fictieve tusschenmannen soms spottenderwijs *Tjina boeta* d. w. z. «blinde Chineezen». Over de afleiding dezer uitdrukking wordt verschillend gedacht. Zie de Aant. 1 op p. 53 van dl. II van het Mal. Nederl. Wetb. v. H. von de Wall en Dr. H. N. van der Tuuk.

⁴ Zie Winter l. l. p. 604 en vv. en Inl. R. en T. p. 24.

⁵ Minhâdj at-Talibin, dl. II, p. 436 en vv., 455 en vv., 466 en vv.

⁶ 1613—1646.

geeft, dan wel eindelijk wanneer hij geen geregelde echtelijken omgang met haar pleegt ¹. Alleen bij huwelijken van aanzienlijke personen is deze voorwaardelijke verstooting in de Vorstenlanden niet noodig ². Het voorwaardelijk uitspreken (Arab. *ta'liq*, Mal. *djandji*, Jav. Soend. *taklèk*) der verstooting, gelijk hier bedoeld, is ook in eenige andere streken van Java en Madoera in gebruik bij de mindere standen ³, naar men zegt, omdat het bij dezen dikwijls voorkomt, dat de man, na eenigen tijd gehuwd te zijn geweest, eenvoudig wegloopt, en zijne vrouw met of zonder de kinderen hulpeloos achterlaat. Nu geeft wel de Mohammedaansche wet aan eene verlaten vrouw het recht om op kosten en voor rekening van haar man in haar onderhoud en dat der kinderen te voorzien ⁴; zij kan hem bij verstek tot betaling van het haar toekomende laten veroordeelen en het vonnis op zijne goederen verhalen ⁵; doch daar lieden, die zoo handelen, in den regel geene goederen achterlaten, en nog veel minder crediet genieten, zoo zal dit middel zelden of nooit baten. De vrouw kan echter ook, desnoods bij verstek, tegen haar man eene vordering instellen tot ontbinding van het huwelijk, wegens wanpraestatie zijnerzijds ⁶, en met dezen regelmatigen weg te volgen zijn niet noemenswaardig meerdere onkosten gemoeid, evenmin als eene dergelijke vordering haar noemenswaardig langer belet een nieuw huwelijk aan te gaan. Immers ook als de voorwaarde der verstooting vervuld is, moet zij de ontbinding van het huwelijk door de bevoegde geestelijke of wereldlijke autoriteiten doen constateeren, en met een nieuw huwelijk wachten tot hare *'iddah* ⁷ voorbij is. Het is om die redenen zonderling, dat het hulpmiddel der voorwaardelijke verstooting in de Vorstenlanden zelfs positief voor de lagere standen verplichtend is gesteld, en daarvan ook elders door dezen zulk een ruim gebruik wordt gemaakt, dat de geestelijke,

¹ Zie Winter I. I. p. 176 en v.

² Ibid. p. 584, 587, 590, 591, 597, 598.

³ Bv. te Batavia. Zie het tabellarische overzicht van de Moh. bepalingen omtrent het huwelijk, van Sajjid 'Othmân bin 'Abd Allâh bin Jahjâ. De voorwaarden, waarvan aldaar gelijk mede op andere plaatsen de verstooting veelal afhangt, zijn: het niet nakomen der verplichting tot het verstrekken van voedsel, het niet verstrekken van kleding en het niet uitoefenen van den echtelijken omgang. Vergl. Arminius I. I. p. 1509.

⁴ Zie de Tohfât al-Mohtâdj ad Minhâdj at-Tâlibin, dl. III, p. 90, en den Fath al-Qarib, p. 84 der Caïrosche editie.

⁵ Minhâdj at-Tâlibin, dl. III, p. 382 en v.

⁶ Zie boven p. 482.

⁷ Minhâdj at-Tâlibin, dl. III, p. 38 en vv.

die partijen in den echt verbindt, het hun soms als een natuurlijk aanhangsel des huwelijks voorstelt.

Elders wordt intusschen de voorwaardelijke verstooting op last van den Priesterraad eerst uitgesproken, wanneer de vrouw haar man wegens wanpraestatie zijner verplichtingen dagvaardt, en hij beterschap belooft, maar de rechter grond heeft te betwijfelen, of die belofte wel ernstig gemeend is ¹. In zeer vele streken echter behelpt men zich met de gewone vordering tot ontbinding wegens wanpraestatie, door de vrouw in te stellen ². Dit verklaart waarom bij sommige Priesterraden dergelijke vorderingen zoo veel voorkomen, en bij andere niet.

Daar, gelijk ik opmerkte, de voorwaardelijke verstooting eigenlijk een vrij doelloos expedient tot ontbinding van het huwelijk is, en althans het algemeen gebruik, daarvan op sommige plaatsen gemaakt, in de Arabische rechtsbronnen geen grond vindt, zoo rijst de vraag of men hier niet wederom te doen heeft met eene reeds vóór den Islâm op Java en Madoera bestaan hebbende instelling, welke men slechts in een Mohammedaansch kleed heeft gestoken. Voor die hypothese is zooveel te meer grond, als men bedenkt dat, ofschoon de huwelijkstrouw bij de Javanen over het geheel te wenschen overlaat, toch de meerderheid, zelfs onder de lagere standen, niet in den echt treedt met het vooraf beraande plan om zich aan kwaadwillige verlating schuldig te maken; terwijl bovendien in het Hindoe-tijdvak op Java en Madoera volgens de wet een huwelijk van rechtswege ontbonden was, indien de man zekeren tijd afwezig bleef, zonder in het onderhoud zijner vrouw te hebben voorzien, en wel met onderscheid of het zijnerzijds eene zee- dan wel eene landreis gold ³.

De ontbinding des huwelijks gekocht door de vrouw, d. w. z. de *chol* der Arabische rechtsbronnen (Mal. Jav. Soend. *koeloek*) zoude geene bijzondere vermelding verdienen, indien niet daarbij het begrip van gekochte verstooting, dat ook bij vele Arabische juristen gevonden wordt ⁴, sterk op den voorgrond trad, en men dus daarbij niet aan eene zelfstandige soort van echtscheiding denkt. Men spreekt gere-

¹ Arminius I. I. p. 1508 en vv.

² Comp. artt. 92, 93, Arminius I. I. p. 1514.

³ Vergl. Koet. Mân. artt. 143, 254, en Man. IX: 76. Ook in sommige gedeelten der Buitenbezittingen, bv. in Benkoelen en in Palembang, bestaat het gebruik der voorwaardelijke verstooting, zij het in eenigszins gewijzigden vorm. Zie Koloniaal Verslag over 1865, Bijlagen p. 40, en Tijdschr. v. N. I., Jaarg. 1876, dl. I., p. 140.

⁴ Minhadj at-Talibin, dl. II, p. 413.

geld van de verstooting „kopen“, waarbij dan de koopprijs, d. w. z. de vergoeding (Arab. *iwadh*, Mal. Jav. Soend. *iwal*), door de vrouw voor hare vrijheid te betalen, bestaat in de teruggave der door haar ontvangen huwelijks gift (Arab. *mahr*, Mal. Jav. Soend. *mas kawin*), vermeerderd met een gering bedrag bv. f 1,— à f 2,—¹. Deze afkoop is dus feitelijk evenals de huwelijks gift eene symbolische handeling geworden. Van restitutie der vroeger genoemde² geschenken is geen sprake. Overigens geldt, ten aanzien van de „gekochte“ verstooting, hetgeen hierboven omtrent de gewone verstooting is gezegd, met betrekking tot de tusschenkomst der geestelijkheid en het afgeven van eene schriftelijke verklaring³.

§ 4. DE GEVOLGEN VAN HET HUWELIJK TEN AANZIEN DER KINDEREN.

Naar de Mohammedaansche wet volgen, bij huwelijken tusschen vrije personen, de kinderen den rechtstoestand huns vaders, onverschillig tot welken stand de moeder behoorde, en zoo ook de kinderen geboren uit de samenleving van een meester met zijne slavin krachtens zijn eigendomsrecht⁴. Anders is dit in Midden-Java, alwaar een belangrijk verschil in rechtstoestand bestaat tusschen kinderen uit zoogenaamde echte vrouwen en die uit bijzitten geboren⁵. De kinderen uit echte vrouwen worden in het Hollandsch gewoonlijk „echte“ kinderen genoemd, doch in het Javaansch *sangking ngarèp* (N.) of *sangking ngadjèng* (K.), d. w. z. vóór kinderen. De kinderen uit bijzitten noemt men in het Hollandsch „onechte“ kinderen; maar zij heeten in het Javaansch *sangking boeri* (N.) of *sangking wingking* (K.), d. w. z. achter kinderen. Evenals de uitdrukkingen „echte vrouw“ en „bijzit“ in het Hollandsch, gelijk wij hierboven zagen, zonder nadere toelichting tot onjuiste gevolgtrekkingen aanleiding zouden geven, evenzoo is dit het geval met de uitdrukkingen „echte“ en „onechte“ kinderen, ofschoon die in Nederlandsch-Indië burgerrecht hebben verkregen, en daarom ook hier zullen worden behouden. Beide soorten van kinderen zijn, naar het Mohammedaansche recht zoowel als naar de Javaansche begrippen, de wettige kinderen huns

¹ Winter I. I. p. 604, Arminius I. I. p. 1504 en v., Comp. art. 86.

² Zie boven p. 456 en vv.

³ Zie boven p. 483.

⁴ Minhadj at-Talibin, dl. II, p. 224 en vv., 370, dl. III, p. 485, 497 en vv.

⁵ Zie boven p. 467 en vv.

vaders, als gesproken uit een wettig huwelijk. Bij de verdeeling van de erfenis huns vaders hebben zij dan ook gelijke rechten. Daarentegen gaat de adel huns vaders in mindere mate over op de onechte dan op de echte kinderen¹, en komen zij in de Vorstenlanden, waar verreweg de meeste ambten nog erfelijk zijn, eerst in aanmerking na de echte kinderen, al zijn laatstgenoemden jonger². Volgens ons positieve staatsrecht wordt het beginsel van erfelijkheid in ons rechtstreeksch gebied alleen gehuldigd ten aanzien van de opvolging in de Regentsbetrekkingen, zij het in getemperden vorm, en nu wordt bij de toepassing van dit beginsel ook door het Goevernement in Midden-Java voortdurend met het verschil tusschen echte en onechte zoons rekening gehouden³. Het begrip dat kinderen, wier moeder niet van denzelfden stand als hun vader is, als van lagere rang zijn te beschouwen, is in Midden-Java blijkbaar een overblijfsel van het Hindoeïsme, dat aan kinderen, gesproken uit het huwelijk van een man uit eene hoogere met eene vrouw uit eene lagere kaste, slechts een rang toekende tusschen dien van den vader en dien van de moeder in staande⁴. In West-Java oefent de rang der moeder, overeenkomstig den Islâm, geen invloed uit op den rechtstoestand der kinderen⁵. Alleen vinden wij vermeld, dat in het voormalige Sultanaat van Bantam een zoon van den Vorst, wilde hij voor troonopvolger in aanmerking komen, ook uit eene vrouw van vorstelijke afkomst moest gesproken zijn⁶; doch men vergete bij de beoordeeling hiervan niet, dat Noord-Bantam door Javanen en niet door Soendaneezen is bewoond. Cheribon vormt ten aanzien van dit punt den overgang tusschen West- en Midden-Java⁷.

In het vroegere Hindoe-rijk van Matjan-Poetih in Oost-Java vond men bij de Vorstenfamilie hetzelfde beginsel gehuldigd, omtrent echte en onechte kinderen, als thans nog in Midden-Java⁸, doch daarentegen niet op het eiland Madoera⁹.

Eene andere belangrijke afwijking in Midden-Java van de Mo-

¹ Inl. R. en T. p. 23, 25 en vv.

² Winter I. l. p. 729 en vv.

³ Reg. Regl. art. 69 al. 4. Zie ook Ind. Stbl. 1820 N°. 22, artl. 42—44.

⁴ Man. IX: 149 en vv., X: 5 en vv., Yâjn. I: 90 en vv., II: 122, 125, Koet. Man. art. 258.

⁵ Inl. R. en T. p. 12, 18.

⁶ Ibid. p. 64.

⁷ Ibid. p. p. 21.

⁸ Ibid. p. 38.

⁹ Ibid. p. 40.

hammedaansche beginselen omtrent den rechtstoestand der kinderen bestaat in den overgang van den adel in de vrouwelijke linie, zij het dan met zeker voorbehoud en onder zekere beperkingen, welke plaatselijk kunnen verschillen ¹. Langs het Noorderstrand van Midden-Java is de Islâm reeds zoo diep in het bewustzijn der bevolking doorgedrongen, dat men bijna overal den overgang van adel langs de vrouwelijke linie als een misbruikt aanmerkt ². In West-Java en op Madoera is die overgang nimmer erkend ³; maar daarentegen bestaat zij wel bij de overblijfselen van den vroegeren Hindoe-adel in den Oosthoek ⁴.

Het ontkennen van een kind door den *li'an* is niet in gebruik, evenmin als wij gezien hebben dat men op die wijze een huwelijk ontbindt ⁵.

Eene moeilijk te ontwarren rechtsverhouding levert de adoptie op. De Islâm verbiedt het adopteeren van kinderen, of liever ontzegt daaraan alle rechtsgevolgen, ofschoon die instelling in Moḥammad's tijd bij de Arabieren in zwang was ⁶. De eenige familieband tusschen ouders en kinderen is, volgens de Moḥammedaansche wet, de natuurlijke afstamming, bewezen hetzij door geboorte uit eene wettige vereeniging van man en vrouw ⁷, hetzij door erkenning ⁸. Intusschen is de adoptie op geheel Java en Madoera in gebruik. De aangenomen kinderen (Jav. Mal. *anak mas*, Soend. *anak poeloeng*) worden uit een zedelijk oogpunt geacht tot hunne pleegouders in dezelfde verhouding te staan als eigen kinderen. De natuurlijke ouders, zoo zij nog in leven zijn, rekenen zich niet meer geroepen eenige verplichting, als onderhoud, enz., jegens hun door een ander geadopteerd kind na te komen ⁹. Zeer dikwijls worden weezen of verlaten kinderen

¹ Ibid. p. 23, 28 en v., 32, 34.

² Ibid. p. 34.

³ Ibid. p. 12, 18, 40.

⁴ Ibid. p. 39.

⁵ Zie boven p. 482 en Minhâdj at-Talibin, dl. III, p. 27.

⁶ Kor. XXXIII: 4, 5, 37. Aan Moḥammad werden deze plaatsen geopenbaard, toen hij de vrouw van zijn pleegzoon Zaid begeerde. Volgens de begrippen zijner land- en tijdgenooten, zoude hij haar niet hebben kunnen huwen, ook al werd zij door laatstgenoemde verstooten, omdat zij zijne adoptief-schoondochter was. Na de ontvangen openbaring echter mocht dit wel, en haastte Zaid zich haar te verstooten. Het is eene van de minst stichtelijke gebeurtenissen in het leven van den Mekkaanschen Profeet. Zie Baidhâwî's Commentaar op de aangehaalde Koran-plaatsen.

⁷ Zie de plaatsen aangehaald p. 469 noot 1 en p. 488 noot 4.

⁸ Minhâdj at-Talibin, dl. II, p. 89 en vv.

Zijn de natuurlijke ouders nog in leven, zoo geschiedt de afstand van hun kind

geadopteerd, en dan levert uit den aard der zaak de betrekking tot de natuurlijke ouders feitelijk geene bezwaren op. Doch ook al zijn de natuurlijke ouders in leven en te vinden, zoo zijn de conflicten tusschen hunne rechten en die der pleegouders veelal onbeteekenend; omdat de afstand van een kind ter adoptie bijna uitsluitend plaats heeft door lieden voor wie, wegens armoede of anderszins, het kind tot last was, en die dus reden hebben er zich verder zoo min mogelijk mede te bemoeien. De verhouding van het geadopteerde kind tot zijne of hare pleegouders, ofschoon volgens den Islâm van bloot zedelijken aard, is naar het rechtsbewustzijn der bevolking eene geheel andere. Huwelijken tusschen pleegvader en pleegdochter, en *a fortiori* tusschen pleegzoon en pleegmoeder, zouden ongehoorde verschijnselen zijn, ja zelfs tegen het huwelijk tusschen adoptief-verwanten in een verboden graad in de zijddinie hebben de meeste Inlanders onoverkomelijke bezwaren¹.

De oorsprong der adoptie is op Java en Madoera blijkbaar zuiver Polynesisch. Wel is waar toch komt zij in het Hindoe-recht voor²; maar men vindt haar evenzeer bij volken als de Dajaks en de Alfoeren³, bij wie men moeielijk aan Hindoe-invloeden kan denken.

Door de Priesterraden en door de Inlandsche geestelijken bij het sluiten van huwelijken wordt de adoptie, als in strijd met de Mohammedaansche wet, tegenwoordig althans standvastig genegeerd. Zij wordt beschouwd als een bloot zedelijke band, welke evenmin

veelal met eenige plechtigheid, bv. onder getuigen. De afstand is soms om niet, en soms een formeele verkoop van het kind. Zie Meded. v. h. Nederl. Zendeling-Gen. dl. XXXI (1887), p. 28 en v. Volgens den Islâm is de afstand van een vrijgeboren kind, zoowel om niet als voor geld, onbestaanbaar. Zie Minhâdj at-Tâlibin, dl. I, p. 366, dl. II, p. 193.

¹ Zie Poensen l. l. p. 415, 449. Het geval, op eerstgenoemde plaats vermeld, berust op eene minder juiste opvatting. Het gold daar toch het huwelijk van een jongeling met de pleegdochter zijner tante, dus van volle adoptief-neef met adoptief-nicht; terwijl zelfs het huwelijk tusschen volle neef en nicht, krachtens bloed- of zoogverwantschap, in den Islâm geoorloofd is. Zie Minhâdj at-Tâlibin, dl. II, p. 339 en v. De Javaan, die tegen dit huwelijk bezwaren had, omdat hij partijen als volle neef en nicht aanmerkte, strekte dus de verboden graden verder uit dan de Islâm doet; terwijl toch de Javaansche instellingen geene afwijkingen van den Islâm opleveren ten aanzien der verboden graden. Zie Winter l. l. p. 721 en v., Sam. Comp. art. VIII § 1, Arminius l. l. p. 1502.

² Vergl. Koef. Mân. artt. 259, 260, Man. IX: 174, 174, 177, Yâjn. II: 130—132.

³ Zie A. Hardeland: Dajaksch-Deutsches Wörterbuch s. v. *ambai*, N. Graafland: De Minahassa, dl. I, p. 322, N. P. Wilken, in de Meded. v. h. Nederl. Zendeling-Gen., dl. VII (1863), p. 289, F. Grabowsky in de Bijdr. t. d. T. L. en Vk. v. N. l., 5e Reeks, dl. IV (1889), p. 466.

rechtsgevolgen heeft, als de band, welke naar de Inlandsche begrippen bestaat tusschen de wederzijdsche ouders van twee echtgenooten, welke ouders men in het Maleisch, Javaansch en Soendaasch elkanders *bésan* noemt. Deze opvatting der Inlandsche geestelijkheid is intusschen in strijd niet alleen met het rechtsbewustzijn der bevolking, maar ook, wat ons rechtstreeksch gebied betreft, met de Resolutie van het Kasteel Batavia dd. 9 Mei 1769 ¹, waarbij de adoptie voor alle Onchristenen als een rechtsband werd erkend, en in het bijzonder de gevolgen daarvan ten aanzien van het erfrecht werden geregeld. Herhaaldelijk werd reeds door de rechterlijke colleges uitgemaakt, dat, mocht al de adoptie voor Europeanen in 1848 zijn afgeschaft ², dit geenszins het geval was met die onder de Inlanders en Vreemde Oosterlingen in gebruik, en dat de evengenoemde Resolutie voor dezen in ons rechtstreeksch gebied nog geldende is, als zijnde nimmer op wettige wijze ingetrokken ³. Tegen deze redeneering valt m. i. niet veel in te brengen, en naar mijne meening zal men dus de adoptie wel degelijk als een rechtsband moeten aanmerken, welke band echter in ons rechtstreeksch gebied geene verdere gevolgen heeft dan in de Resolutie uitdrukkelijk vermeld zijn, namelijk het onderhoud en het erfrecht. Wat dit laatste betreft, zoo behoudt het kind altijd aanspraak op de erfenis zijner natuurlijke ouders, en omgekeerd erven laatstgenoemden ook van hun aan een ander ter adoptie gegeven kind, ten ware zij bij de overgave afstand van hun erfrecht hebben gedaan. Is dit het geval zoo treden de pleegouders of zelfs de nabestaanden van laatstgenoemden in hunne plaats. Van de pleegouders erft het kind eveneens, tenzij door hen uitdrukkelijk verklaard is, dat zij slechts het geven van eene goede opvoeding beoogden. Verder blijft de adoptie buiten beschouwing, waar het verboden graden geldt, en geeft zij aan de pleegouders van rechtswege geenerlei voogdij over het kind ⁴. Dit is trouwens in harmonie met de woorden, in de aanvang der Resolutie voorkomende: „dat meestal bij het adopteren

¹ Te vinden o. a. bij Van der Chijs l. l. dl. VIII, p. 576 en v.

² Zie art. 61 Ov.

³ Zie het vonnis van den Raad van Justitie te Batavia, dd. 16 Febr. 1855 (Tijdschr. Het R. in N. I., dl. X, p. 849 en vv.) en het arrest van het H. G. v. N. I., dd. 16 Oktober 1862 (Ibid. dl. XXI (1865), p. 86 en vv.)

⁴ In de Resolutie wordt wel verklaard, dat in zekere gevallen de pleegouders als vleeschelijke ouders zullen worden aangemerkt, doch alleen met betrekking tot het erfrecht. Dit laatste is m. i. niet voldoende in het oog gehouden bij het arrest van het H. G. v. N. I., dd. 10 Dec. 1890 (Tijdschr. Het R. in N. I., dl. LVIII (1892), p. 55 en vv.) De verdere interpretatie der Resolutie ligt buiten ons onderwerp.

onder den Inlander niet verder gezien word als de bezorging van een goede opvoeding aan 't kind, 't welk men adopteerd." In de Vorstenlanden geldt de Resolutie natuurlijk niet voor de Muzulmannen, die voor de nationale rechtbanken justiciabel zijn. Aldaar heeft de adoptie dan ook geene gevolgen, waarvan men bij den rechter de handhaving kan vorderen, omdat die rechter ten deze gewoon is de Mohammedaansche wet toe te passen, hoe weinig zij ook overeensteunt met de volksbegrippen.

Belangrijk zijn de afwijkingen van den Islâm ten aanzien der namen. De Mohammedaansche wet vordert uitdrukkelijk, dat bij het aanduiden van een persoon in rechten niet alleen zijn eigenlijke naam, maar ook zijne afkomst vermeldt worde ¹. Op welke wijze dit echter geschieden moet, m. a. w. wat als naam zal worden beschouwd, en hoe men de afkomst moet formuleeren, vermeldt de wet niet, en laat ze dus aan het gewoonterecht over. De gebruiken daaromtrent elders bv. in Arabië bestaande behooren niet tot ons onderwerp; maar wel kunnen wij constateeren, dat het gewoonterecht, ten deze op Java en Madoera bestaande, stellig niet aan den eisch der wet voldoet. De namen der Inlanders duiden immers nooit hunne afkomst aan, en bovendien gelden bij hen twee beginselen, welke de wet niet kent, namelijk de verplichte naamsverandering in sommige gevallen, en het verband van den naam met de maatschappelijke positie van den drager daarvan.

Spoedig na de geboorte geven de ouders aan het kind een naam in harmonie met hun stand. Kinderen van de lagere of middenklasse ontvangen meest korte namen van Polynesischen oorsprong. De kinderen van geestelijken, hadji's, afstammelingen of verwanten van Arabieren of Maleijers, en andere personen die van den Islâm veel werk maken, erlangen doorgaans Arabische namen, welke soms zeer verbasterd worden uitgesproken, bv. Boebakar (= Aboe Bakr), Doel (= 'Abd Oellâh litterair Arab. voor 'Abd Allâh), Rahimi (= 'Abd oer-Rahîmi litt. Arab. voor 'Abd ar-Rahîm), Drahman (= 'Abd ar-Rahmân), Kassan (= Hasan), Amat (= Ahmad), enz. In streken, waar, gelijk in sommige gedeelten der Residentie Bantam en op de handelsplaatsen langs het Noorderstrand, de Mohammedaansche invloed bij de geheele bevolking voorheerschend is, wordt hetzelfde gedaan, ook door personen die niet als bijzonder streng Muzulman bekend zijn. Kinderen uit aristokratische familiën ontvangen daarentegen veelal een aan het Oud-Javaansch ontleenden

¹ Zie bv. Minhâdj at-Tâlibîn, dl. III, p. 412.

naam, behalve natuurlijk in de weinige voorname familiën van Maleischen of Arabischen oorsprong, waar wederom de Arabische namen gebruikelijk zijn. Sommige namen worden beschouwd als ongeluk te zullen aanbrengen, en moeten vooral bij meisjes vermeden worden.

Bij de Inlandsche aristokratie wordt, na het erlangen eener waardigheid, de kindernaam verwisseld tegen een anderen, bestaande uit twee Oud-Javaansche woorden, welke te zamen een begrip vormen, dat verband houdt met de betrekking of den rang door den drager bekleed. Wanneer, bij verheffing tot eene hoogere waardigheid, de vorige naam daarbij niet meer past, zoo moet die opnieuw worden veranderd. De naam is dus tevens eene soort, of als men wil een ahangsel van den titel ¹. Zij die tot den deftigen stand behooren, en geene bepaalde waardigheid bekleeden, veranderen soms hun naam bij gelegenheid van hun eerste huwelijk. Geestelijken voegen doorgaan, wanneer zij een zeker standpunt als zoodanig beginnen in te nemen, een tweeden Arabischen naam bij hun kindernaam, liefst den naam van een geleerde, heilige of profeet. Van daar bv. de talrijke Nawawi's (Arab. Nawawî), Gadjali's (Arab. Ghazzâlî) en Belawi's (Arab. Baidhâwî), welke van de Arabische geleerden van dien naam daarom volstrekt nog geene familie, en vooral geene geestelijke kinderen zijn. Aan hadji's wordt dikwijls te Mekka wijs gemaakt, dat zij door hunne bedevaart te voornaam zijn geworden om hun gewonen naam te blijven voeren, en dat zij tegen eene geringe betaling eene schriftelijke verklaring kunnen bekomen, dat zij voortaan gerechtigd zijn of een Arabischen naam aan te nemen, of als zij er reeds een hebben, een tweeden daarbij te voegen. Het is één van de vele middelen tot exploitatie van de pelgrims te dier stede. Personen uit den lagen of kleinen middelstand nemen dikwijls bij de geboorte van hun eerste kind een bijnaam aan, die beteekent, dat zij vader dan wel moeder van het kind in kwestie zijn ². In de Soenda-landen wordt deze bijnaam met den eigen naam van den vader of de moeder gecom-

¹ Zie *Inl. R. en T.* p. 10. Vooral is dit het geval bij vorstelijke personen, Regenten, enz. Zie voor de namen van de leenvorsten in Soerakarta en Djokjakarta en hunne kinderen, *Inl. R. en T.* p. 78 en vv. en 82; voor die der voormalige Cheribonsche Sultans: *Ibid.* p. 72. Regenten voeren zeer dikwijls namen met Nĕgārā of Nĕgara samengesteld. Lagere hoofden en ambtenaren mogen dit woord stellig niet in hun naam gebruiken.

² Vergl. *Inl. R. en T.* p. 89, 92. Ofschoon deze bijnamen met de *konjah's*, in andere Mohammedaansche landen in gebruik, kunnen vergeleken worden, zoo is het verband tusschen beide soorten van namen toch onbewezen.

bineerd gedragen; in de overige deelen van het eiland en op Madoera wordt daarentegen de vroegere naam door den bijnaam vervangen. Eindelijk komt het onder alle standen dikwijls voor, dat iemand, zonder ééne der hiervoren opgegeven redenen, zijn naam in een van gelijken rang verandert, in de hoop onder zijn nieuwen naam meer voorspoed te zullen genieten. Het veel voorkomende gebruik om zijn naam te veranderen ten einde zijne identiteit te verbergen, kan natuurlijk nimmer als gewoonterecht worden aangemerkt ¹.

Het verband tusschen naam en rang is stellig van Hindoe-oorsprong, en houdt met het kastenwezen verband ². Hetzelfde is het geval met het vermijden van omineuse namen vooral bij meisjes ³. Volgens Ind. Stbl. 1824 N° 13 § 2, in verband met Ind. Stbl. 1867 N° 168 § V, is het aan personen in 's lands dienst verboden hun naam te veranderen zonder toestemming van den Gouverneur-Generaal.

Bij gelegenheid van de naamgeving aan een kind moet volgens den Islâm een offer worden gebracht, dat in het Arabisch den specialen naam van *'aqqâh* (Mal. Soend. *akikah*, Jav. *kékah*) draagt ⁴. Dit offer heeft intusschen op Java en Madoera in strijd met de wet niet bij de naamgeving plaats, maar eerst bij de besnijdenis (Arab. *chitân*, Mal. Jav. Soend. *soennat*), en wel uitsluitend bij die van jongens ⁵. Voorts geschiedt de besnijdenis niet, gelijk de Arabische rechtsbronnen aanbevelen, den zevenden dag na de geboorte ⁶, doch bij jongens op hun 15^e en bij meisjes op haar 6^e of 7^e jaar ⁷. Daar de wet toestaat de besnijdenis tot de meerderjarigheid uit te stellen, is deze leeftijd voor de meisjes geoorloofd, maar voor de jongens in den regel te laat. De toelichting hierop zullen wij in de volgende § geven.

§ 5. MINDERJARIGHEID, VOOGDIJ EN CURATEELE.

Volgens den Islâm is men meerderjarig op zijn 15^e jaar, tenzij

¹ Zie over dit laatste een opstel in N°. 56 van het Indische Weekbl. v. h. Recht, Jaarg. 1864.

² Zie Man. II: 31 en vv.

³ Ibid. III: 9, 10.

⁴ Minhâdj at-Tâlibin, dl. III, p. 310, 311.

⁵ Zie Meded. v. h. Nederl. Zendel. Gen., dl. X (1866), p. 25 en v. In het Javaansch gebruikt men, als men correct wil spreken, *soennat* speciaal voor de besnijdenis van een meisje; van een jongen zegt men *tétok*. Zoo ook wordt soms in het Arabisch de besnijdenis van een meisje *chafdh* genoemd, doch lang niet altijd.

⁶ Minhâdj at-Tâlibin, dl. III, p. 251.

⁷ Winter I l. p. 706 en vv.

zich vroeger de teekenen der geslachtsrijpheid hebben vertoond, op welke teekenen echter geen acht wordt geslagen vóór het 9^e jaar ¹. Alsdan houdt de voogdij op, behalve indien blijkt, dat de persoon in kwestie nog niet voldoende ontwikkeld (Arab. *rasjíd*) is om op zich zelf te staan, zonder dat hij daarom nog krankzinnig of onnoozel behoeft te zijn ². Op Java en Madoera echter beschouwt men deze laatste voorschriften eenvoudig als niet bestaande, en rekent men een jongen zoowel als een meisje meerderjarig (Arab. *báligh*, Mal. Jav. Soend. *balèg*) op hun 15e jaar, niet vroeger en niet later, ofschoon de teekenen der geslachtsrijpheid zich in den regel veel vroeger voordoen ³. Wat hier ook van zij, in elk geval is door de Priesterraden en *casu quo* ook door de andere rechtscollèges in en buiten de Vorstenlanden sedert jaren herhaaldelijk beslist, dat de meerderjarigheid door de gódsdienstige wetten, volksinstellingen en gebruiken wordt beheerscht ⁴. De Inlanders, wier vermogen door de Wees- en Boedelkamers wordt geadministreerd, erlangen geene beschikking daarover vóór hun 21e jaar, als het mannen, of hun 25e jaar, als het vrouwen geldt, ten ware de mannen zoowel als de vrouwen vroeger met toestemming van het betrokken Collège mochten zijn gehuwd ⁵; maar overigens worden ook deze personen als meerderjarig beschouwd ⁶. Alleen wanneer het Inlanders geldt, die volgens art. 9e van Ind. Stbl. 1855 N° 79 als Vreemde Oosterlingen moeten worden aangemerkt, begint krachtens art. 1 *eodem* de meerderjarigheid op het 23e jaar of bij het huwelijk vroeger voltrokken.

Er is echter in de laatsten tijd twijfel geopperd, of deze algemeene opvatting, voor zooverre ons rechtstreeksch gebied betreft, wel juist is. Eerst in 1819 en daarna in 1839 ⁷ heeft namelijk de

¹ Minhádj at-Tálibin, dl. I, p. 52, en dl. II, p. 17.

² Ibid. dl. II, p. 19.

³ Winter l. l. p. 459, Arminius l. l. p. 1510 en 1511, Sam. Comp. art. VIII § 2. «Nog geen 16 jaar» ald. beteekent blijkbaar: die het 16e jaar nog niet zijn ingetreden, d. w. z. die nog geen 15 jaar oud zijn. Op dezelfde wijze zal men art. XII § 3 moeten verklaren.

⁴ Zie bv. eene beschikking van den R. v. J. te Samarang, dd. 19 Febr. 1868 (Ind. Weekbl. v. h. R. N° 258). Van die meening is ook Immink t. a. p. dl I, p. 221; terwijl ik in mijne Beg. v. h. Moh. R., 3de druk, p. 165 noot 2, *implicite* hetzelfde heb aangenomen.

⁵ Zie artt. 52 en 53 van Ind. Stbl. 1828 N° 46.

⁶ Bij arrest van 8 Maart 1860 (Tijdschr. Het R. in N. I., dl. XVIII, p. 112 en v.) besliste het Hoog Ger. v. N. I., dat bedoelde artt. niet de meerderjarigheid d. w. z. den persoonlijken staat der betrokken personen regelen, maar alleen den duur van het door de Wees- en Boedelkamer te voeren beheer.

⁷ Ind. Stbl. 1819 N° 60, en 1839 N° 22.

Koloniale Wetgever verklaard, dat in Nederlandsch-Indië „een ieder” meerderjarig zal zijn op den leeftijd, waarop men in Nederland, volgens de aldaar vigeerende wetten, meerderjarig is. Wel moet dit voorschrift, ten aanzien van Europeanen en daarmede gelijkgestelde personen, als vervallen worden beschouwd, ten gevolge van de in 1848 ingevoerde nieuwe wetgeving¹; maar voor de Inlandsche en daarmede gelijkgestelde bevolking is het nimmer ingetrokken, en dus nog van kracht, ofschoon niemand er meer aan denkt, of zelfs ooit aan gedacht heeft, het op die bevolking toe te passen². Hoeveel ook voor deze meening te zeggen valt³, schijnt het mij toch toe, dat de oude opvatting de juiste is. De wetgever spreekt wel van „een ieder”, maar bedoelt blijkbaar alleen Europeanen en met hen gelijkgestelden. In het jaar 1819 werd immers aan het slot van de Publicatiën, welke voor de geheele bevolking van Nederlandsch-Indië golden, steeds vermeld, dat zij ook in de Chineesche en Inlandsche talen zouden worden openbaar gemaakt; terwijl deze bijvoeging juist bij de Publicatie betreffende de meerderjarigheid ontbreekt⁴. En van de beteekenis van die Publicatie hangt ook de strekking van het in 1839 uitgevaardigde Besluit over hetzelfde onderwerp af; aangezien

¹ Art. 1 Ov. en art. 330 Ind. Burg. Wetb.

² Zoo besliste het Hoog Ger. v. N. I., bij het hierboven (p. 496 n. 6) aangehaalde arrest van 8 Maart 1860, dat, volgens de in 1842 vigeerende wetten, de Chineezzen op hun 17e jaar meerderjarig waren.

³ Zie Mr. W. A. Engelbrecht: De Nederl. Ind. Wetboeken, Voorrede p. VII en VIII. De argumenten echter, door dien geachten schrijver aan art. 225 Inl. Regl. en artt. 252, 271 en 330 Strafwb. v. Inl. ontleend, kan ik niet deelen. Eerstgenoemd artikel spreekt wel van een „meerderjarige”, maar zegt zelfs zijdelings niet, wie meerderjarig is. Het tweede art. geeft te kennen, dat jongelieden beneden de 18 jaar onder voogdij kunnen staan, doch niet dat de voogdij *per se* tot het 18de jaar moet duren. Bovendien slaat dit art. ook op Vreemde Oosterlingen, die, gelijk wij zagen, althans op Java en Madoera, krachtens art. 1 van het Ind. Stbl. van 1855 N°. 79, tot aan hun 23ste jaar minderjarig blijven, het geval van eerder huwelijk uitgezonderd. Op dezelfde wijze redeneerende, zoude men uit art. 252 kunnen distilleeren, dat Europeanen door eerder huwelijk niet vóór hun 21ste jaar meerderjarig zouden kunnen worden. Zoo ook lees ik in art. 271 wel, dat een meisje beneden de 16 jaar minderjarig kan zijn, maar niet dat zij *per se* tot haar 16e jaar minderjarig is; terwijl eindelijk in art. 330 wederom elke aanwijzing gemist wordt, dat de daarbedoelde minderjarigen personen zijn, die hun 23ste jaar nog niet hebben bereikt. Het komt mij intusschen voor, dat de algemeenheid der in 1819 en 1839 uitgevaardigde voorschriften, en het feit dat zij nimmer voor Inlanders zijn ingetrokken, al zeer krachtige argumenten zijn, ook al hecht men ten slotte meer aan de blijkbare bedoeling van den wetgever.

⁴ De vertaling, zoo noodig, als vast formulier komt het eerst voor in het Reg. Regl. v. 1855. Zie artt. 32, 33.

dit, blijkens de overwegingen, slechts bedoelt allen twijfel weg te nemen, die zoude kunnen ontstaan, tengevolge van het in 1838 in Nederlanda veranderde tijdstip der meerderjarigheid. Voorts zoude het geen zin hebben gehad in art. 1 van het Ind. Stbl. 1855 N° 79 voor Vreemde Oosterlingen de meerderjarigheid te regelen, indien die reeds voor de geheele bevolking geregeld was, en eindelijk heeft de ontwerper van de wetgeving van 1848 blijkbaar de meerderjarigheid der Inlanders door hunne godsdienstige wetten, volksinstellingen en gebruiken willen laten beheerschen, en er niet aan gedacht dat die reeds in het Indische Staatsblad geregeld zoude zijn ¹.

De voogdij over minderjarigen, wel te onderscheiden van die bij het huwelijk eener vrouw, is op Java en Madoera, overeenkomstig de Mohammedaansche wet, de legitieme van vader of grootvader van vaderskant, de testamentaire door den laatstlevenden legitiemen voogd benoemd, tot welke voogdij ook vrouwen bevoegd zijn, en de datieve, bij ontbreken van een legitiemen of testamentairen voogd ². Laatstgenoemde voogdij wordt echter niet opgedragen door den gewonen rechter, maar door den Priesterraad, die, ook ten aanzien van de contrôle op het bestuur der voogden, den *qādhī* vervangt ³ — wij zouden zeggen de toeziende voogdij uitoeftent —,

¹ Vergl. Tijdschr. Het R. in N. I., dl. XXVII (1876), p. 77. Ik dank deze argumenten aan den heer Immink, die de beleefdheid had mij inzage te geven van een werk over de verschilpunten tusschen de Indische Rechtsvordering en de Nederlandsche, met de samenstelling waarvan hij zich bezig houdt, en waarin ook deze kwestie ter sprake komt. In Britsch-Indië is de zaak door den Kolonialen Wetgever geregeld. Zie Syed Ameer Ali l. l. p. 402 en vv.

² Minhādij at-Tālibīn, dl. II, p. 22, 281, 323 en vv., en het Rapport van Deskundigen in het Ind. Weekbl. v. h. R., Jaarg. 1867, N°. 221. Bij vonnis van den R. v. J. te Batavia, dd. 1 November 1867 (Ibid. N°. 240), werd de legitieme voogdij van den vader, zoowel vóór als na het overlijden zijner echtgenoot, erkend. Bij het vonnis van hetzelfde college, dd. 18 Januari 1868, werd verklaard, dat de moeder onbevoegd was tot de testamentaire voogdij, doch dit vonnis werd vernietigd, zij het op andere gronden, bij arrest v. h. H. G. v. N. I., dd. 30 Juli 1868 (Ibid. N°. 272). De Raad van Justitie had blijkbaar de gewone voogdij met die bij het huwelijk verward. Voorts kan de testamentaire voogd ook op Java en Madoera ten allen tijde zijn ontslag nemen. Zie vonnis v. d. Landr. te Batavia, dd. 24 April 1875 (Ibid. N°. 619), en Minhādij at-Tālibīn, dl. II, p. 282.

³ Moh. Geest, p. 10, en arrest v. h. Hoog Ger. v. N. I. dd. 13 Dec. 1888 (Ind. Weekbl. v. h. R. 1889, N°. 1333). Daarentegen kan de afzetting van een voogd slechts door den Landraad geschieden. Zie het in de vorige noot geciteerde vonnis v. d. Raad v. Justitie te Batavia, dd. 1 November 1867 (Ind. Wkbl. v. h. R. N°. 240), en vergl. art. 25 van Ind. Stbl. 1828 N°. 46. Ook deze onderwerpen werden in Britsch-Indië door den Kolonialen Wetgever geregeld. Vergl. Syed Ameer Ali t. a. p. p. 421 en vv.

alles behoudens de functiën door wettelijke voorschriften aan de Wees- en Boedelkamers opgedragen ¹. Het verschil tusschen vaderlijke macht en voogdij kent het Inlandsche gewoonterecht evenmin als de Moḥammedaansche wet, en ook ten aanzien der bevoegdheden en plichten der moeder naast die van den voogd, komt gemeld gewoonterecht, voor zooverre men kan nagaan, met bedoelde wet overeen ². De adoptief-vader kan tot voogd over zijn pleegkind worden benoemd, wanneer dit laatste een wees is, dan wel de natuurlijke vader onbekend of verdwenen is; anders niet. Maar zonder zoodanige benoeming kan hij aan de adoptie alleen geene voogdij-bevoegdheden ontleenen ³.

Intusschen schijnt de feitelijke toestand dikwijls met het bovenstaande in strijd, en vindt men, speciaal in berichten uit Midden-Java, gesproken over het gezag van adoptief-ouders over hunne pleegkinderen, en van dat door den oom van vaderskant of door den oudsten zoon over hunne neven en nichten dan wel broeders en zusters uitgeoefend ⁴. Ik meen echter bij die berichten, of aan een zuiver zedelijk gezag te moeten denken, dat met de wettelijke voogdij niets te maken heeft, of aan het onder alle hemelstreken voorkomende feit dat, waar geene goederen aan den minderjarige toebehooren, dikwijls de voorziening in de voogdij wordt achterwege gelaten, omdat de autoriteiten, met die voorziening belast, niet worden geadiëerd; terwijl het kind in de natuurlijke orde der dingen het gezag aanneemt van dengeen, in wiens huis het wordt opgevoed, zonder dat het zich met de rechtsvraag bemoeit, of dat gezag wel wettig is. Als eene instelling van zuiver zedelijken aard beschouw ik evenzeer het gebruik, dat een jongeling, die naar de Inlandsche begrippen meerderjarig is, de tusschenkomst van zijn vader behoeft voor het aangaan van trouwbeloften ⁵.

De curateele is in ons rechtstreeksch gebied aan de godsdienstige wetten, volksinstellingen en gebruiken onttrokken door de artt. 225—232 van het Inlandsch Reglement, welke de voorzieningen regelen ingeval „een meerderjarig persoon, wegens gebrek aan verstandelijke vermogens, buiten staat is voor zichzelf te zorgen en zijne goederen te bestieren“, ingeval een persoon „wegens zinneloosheid of een

¹ Zie Ind. Stbl. 1828 N°. 46, artt. 3, 4, 22—25, 52.

² Vergl. Poensen l. l. p. 127, Comp. art. 97—99.

³ Zie boven p. 492.

⁴ Poensen l. l. 115, 128, 129, en Sam. Comp. art. XII § 3.

⁵ Zie boven p. 456 en Winter l. l. p. 159.

doorgaand slecht en buitensporig gedrag ongeschikt is om aan zich zelve overgelaten te blijven", en ingeval van afwezigheid ¹. Daarentegen bepaalt het Inlandsch Reglement niets omtrent de verklaring van vermoedelijk overlijden, en zal men ten deze dus wederom bij de Mohammedaansche wet moeten te rade gaan ². Intusschen moet ten aanzien van het erfelijk individueele grondbezit van een afwezige worden opgemerkt, dat de bestemming hieraan te geven, niet door de Mohammedaansche wet, maar door de gemeentelijke instellingen beheerscht wordt. Volgens die instellingen gaat over het algemeen in Midden- en Oost-Java en op Madoera door verlaten van de gemeente het recht op den grond na zekeren, veelal korten termijn verloren; terwijl men in West-Java, wel is waar dat recht blijft erkennen tot dat de afwezige voor vermoedelijk overleden wordt gehouden, of de grond woest is geworden, maar toch het dorpsbestuur in den regel in het beheer en de bebouwing voorziet, en niet de Priesterraad of de Landraad ³. Met de curateele over insolvente boedels van Inlanders zijn volgens art. 73 van de Bepp. omtrent den Overg. de Weesen Boedelkamers belast ⁴, welke daarbij alleen met hunne Instructiën te rade gaan, zoodat wij ook ten deze slechts met onze positieve wet hebben te doen. In de Vorstenlanden gelden uit den aard der zaak alle deze bepalingen niet. Voor zooverre bekend, schijnen aldaar intusschen, ten aanzien van het onderwerp dat ons bezig houdt, geene andere afwijkingen van de Mohammedaansche wet te bestaan, dan dat de Priesterraad ook daarbij de functiën waarneemt, welke naar die wet aan den *qādhi* zijn opgedragen ten opzichte van de meerderjarige *personae miserabiles*.

§ 6. ERFOPVOLGING BIJ VERSTERF.

Op de hoofdplaatsen en in het algemeen in de groote *centra* van bevolking worden de erfenissen van eenig belang in den regel door

¹ Het beheer der goederen van afwezigen wordt, naar de omstandigheden, door den Landraad aan de Wees- en Boedelkamer of aan de geestelijkheid opgedragen. Zie Inl. Regl. art. 231 al. 2, en Immink t. a. p. dl., I p. 232.

² *Minhādij at-Talibin*, dl. II, p. 244, dl. III, p. 52, en Immink t. a. p. dl. I, p. 231.

³ Vergl. *Eindresumé*, dl. I, p. 42 en vv., 123, 16; en vv. Het verlies van het grondbezit der opgezetenen van de Partikuliere Landerijen bewesten de rivier Tji Manoeck wordt beheerscht door Ind. Stbl. 1836 N°. 19, artt. 4 en vv.

⁴ Zie vonnis v. d. R. v. J. te Batavia, dd. 16 Juni 1854 (Tijdschr. het R. in N.I., dl. IX, p. 326 en vv.)

of onder toezicht van de geestelijkheid ¹ of van de Wees- en Boedelkamers ² verdeeld, en aan de voorschriften van de Moḥammedaansche wet de hand gehouden, ten minste voor zooverre die autoriteiten zelve bedoelde wet kennen en begrijpen, iets dat speciaal ten aanzien van vele Priesterraden in de Binnenlanden aan gegronnen twijfel onderhevig is. Trouwens door de Renovatie ³ van den Eersten Titel van het Compendium ⁴, is de verbindbaarheid van het Moḥammedaansche erfrecht bij versterf voor ons geheele rechtstreeksche gebied in beginsel uitgemaakt; want die Titel bevat niet anders dan de toepassing der algemeene regelen, welke men in alle Arabische rechtsboeken geformuleerd vindt. Zelfs het tegenwoordig op Java en Madoera alle practisch belang missende erfrecht van den vrijlater of de vrijlaatster van gewezen slaven is daarin niet vergeten. Het gebruik om het Compendium te consulteeren in stede van de Arabische rechtsboeken zelve, vindt dan ook bij de geestelijken meer en meer ingang, en, ofschoon dit gebruik niet gezegd kan worden van veel wetenschappelijken zin te getuigen, is het practisch niet zoo onverstandig, daar bedoelde rechtsboeken vooral bij het erfrecht licht aanleiding geven tot verkeerde toepassing door hunne ingewikkelde wijze van voorstelling. Op de Vorstenlanden heeft deze Renovatie van het Compendium geene betrekking; maar ook aldaar toetsen de geestelijken de zich voordoende kwestien omtrent erfrecht aan de gezaghebbende Arabische rechtsboeken, of althans aan de bestaande tabellen van het erfrecht uit die rechtsboeken getrokken ⁵, hetgeen natuurlijk op hetzelfde nederkomt.

Bij verschillende rechterlijke uitspraken is dan ook in speciale gevallen de verbindbaarheid van het Moḥammedaansche erfrecht bij versterf op Java en Madoera erkend ⁶; doch die verbindbaarheid in

¹ Moḥ. Geest. p. 15 en vv.

² Ind. Stbl. 1828 N°. 46, artt. 3 en vv.

³ Bij Ind. Stbl. 1828 N°. 55.

⁴ Zie boven p. 457 noot 1.

⁵ Zie zoodanige tabel aan het einde van mijne Beginselen van het Moḥammedaansche Recht. Zoo ook komt eene tabel voor aan het slot van het Maleische werk over het erfrecht, door Sajjid 'Othmān bin 'Abd Allāh bin Jahjā, onder den titel: Kitab 'Ilmoē Parail, uitgegeven.

⁶ Zie bv. een vonnis van den Landraad te Batavia, dd. 15 Februari 1849, bekrachtigd bij vonnis van den Raad van Justitie te dier stede, dd. 21 December 1849 (Tijdschr. Het Recht in N. I. dl. II, p. 425 en vv.), waarbij werd uitgemaakt, dat de wettige moeder en dochter niet mogen worden onterfd voor het deel, dat de Moḥ. wet haar toekent. Evenzoo besliste de Landraad te Meester-

het algemeen neemt niet weg, dat er eenige punten zijn, waaromtrent, hetzij het Inlandsche gewoonterecht, hetzij van ons uitgegane koloniale verordeningen zich tegen de toepassing van evengenoemd erfrecht verzetten.

Vooreerst geldt omtrent de beperkende bepalingen der Mohammedaansche wet ten aanzien van het erfrecht tusschen Muzulmannen en ongeloovigen, hetzelfde wat hierboven werd opgemerkt ten aanzien van de huwelijksontbinding als gevolg van verandering van godsdienst¹. Men zal die bepalingen, op grond van de aldaar aangevoerde argumenten, als niet geschreven moeten aanmerken, zoowel ten aanzien van Muzulmannen als van Christenen. Het spreekt naar algemeene rechtsbeginselen van zelve, dat bij erfrecht tusschen Mohammedaansche Inlanders en personen aan een ander recht onderworpen, speciaal Inlandsche Christenen, Chineezers of Europeanen, de verdeling van den boedel zal moeten plaats hebben naar het recht van den overledene². De vraag dus of, en hoeveel, bv. eene Mohammedaansche moeder van haar kind erft, dat Europeaan is tengevolge van erkenning door den Europeeschen vader, zal moeten worden beantwoord naar het Burgerlijk Wetboek, en de vraag, of, en hoeveel het kind in kwestie van zijne moeder erft, naar het Mohammedaansche recht³.

Cornelis dd. 9 Maart 1874 (Ind. Weekbl. v. h. R. N°. 583), dat een kleinzoon, bij vooroverlijden zijns vaders, als erfgenaam de goederen, behoorende tot den boedel van zijn grootvader van vaderskant, kan opvorderen.

¹ Zie boven p. 479 en vv. In de overwegingen van het hier beneden in noot 3 nader te vermelden vonnis van den Raad van Justitie te Samarang, van 19 Okt. 1864, wordt zijdelings te kennen gegeven, dat bedoeld college het Christen-kind van eene Moh. vrouw als onbevoegd beschouwde om van zijne moeder te erven, omdat de Islâm zulks verbiedt. Het Hoog Ger. v. N. I. sprak zich omtrent dit punt niet uit in het arrest dd. 29 Juni 1865, waarbij het vonnis van den Raad werd vernietigd; maar uit het feit dat het Hof aan de Moh. moeder van een Christen erfrecht op den boedel van laatstgenoemden toekende, blijkt dat het geenszins verschil van godsdienst als een beletsel tegen het erfrecht beschouwde.

² *Hereditas enim non heredis personam sed defuncti sustinet.* L. 34 D. De A. R. D. XL: 1. In het internationaal privaatrecht wordt hetzelfde beginsel gehuldigd. Zie Asser t. a. p. p. 90 en vv.

³ Het recht eener Inlandsche moeder om van haar Europeesch kind te erven werd o. a. ook betoogd in een opstel in het Ind. Weekbl. v. h. R., Jaarg. 1879, N°. 831, waar echter m. i. minder juist de hoegrootheid van hare erfportie aan het Moh. recht in stede van aan het Burg. Wetb. getoetst wordt. De Raad van Justitie te Samarang oordeelde, dat bedoelde moeder niet erven kon, omdat het Burg. Wetb. niet op haar toepasselijk is. Dit vonnis, dd. 19 Oktober 1864 (Ind. Weekbl. v. h. R. N°. 76, en Tijdschr. Het R. in N. I., dl. XXII (1865), p. 28 ed vv.), werd echter door het Hoog Ger. v. N. I. vernietigd bij arrest van 29 Junij 1865 (Tijdschr. Het R. in N. I., dl. XXII, p. 33 en vv.) Het Hoog Ger. achtte

Intusschen zal een Europeaan, Chinees of Arabier niet kunnen opvolgen in die rechten, welke alleen door eigenlijk gezegde Inlanders mogen worden uitgeoefend, als het recht om Inlandsche titels van adel te voeren, dat om in een ambt op te volgen¹, het erfelijk individueele bezitrecht en het daarmede overeenkomende erfpachtsrecht der opgezetenen van de Partikuliere Landerijen bewesten de rivier Tji Manoeek². De Inlandsche titels van adel zullen eenvoudig vervallen, het recht tot opvolgen in een ambt zal op den naastvolgenden Inlandschen erfgenaam overgaan, en bij ontbreken van dien ook vervallen. De Inlandsche zakelijke rechten op den grond zal men bij de boedelscheiding aan de Inlandsche erfgenamen kunnen toebedeelen, maar daarentegen de Europeesche, Chineesche of Arabische erfgenamen uit de overige goederen moeten schadeloos stellen, en als dit niet kan, die rechten aan andere Inlanders verkoopen om de opbrengst tusschen de erfgenamen van anderen landaard te verdeelen. Al heeft dus de wetgever, vreemd genoeg, verzuimd den overgang van die zakelijke rechten op niet-Inlanders krachtens erfrecht uitdrukkelijk te verbieden, gelijk hij de overdracht daarvan onder de levenden verboden heeft³, zoo is het toch voldoende, dat slechts Inlanders die rechten kunnen uitoefenen, om ook den overgang bij erfrecht feitelijk onmogelijk te maken.

In de tweede plaats bestaat er eene afwijking bij de bereddering der boedels ten aanzien van de betaling der schulden. Onder de bevoorrechte schulden van den boedel noemen de Arabische juristen⁴, behalve de begrafeniskosten, uitdrukkelijk de schulden jegens Allāh als: verplichte aalmoezen (Arab. *zakāh*, Mal. Jav. Soend. *djakat*), de boete wegens verzuimde vasten, en eene zekere som welke strekken moet om voor den overledene de bedevaart naar Mekka te laten doen, indien hij dezen godsdienstplicht heeft verzuimd, ofschoon hij in

de moeder tot erven bevoegd, en wel voor het aandeel, dat het Burg. Wetb. haar toekent. Die leer wordt dan ook tegenwoordig in N. I., naar ik meen, niet meer bestreden. Zie Hand. N. I. Juristenvereniging, Jaarg. 1887, dl. I, p. 22, 23.

¹ Zie boven p. 489, en *Inl. R. en T. passim*.

² De zakelijke rechten van Inlandsch erfelijk bezit en Inlandsche erfpacht zijn niet bekend in het voor Europeanen, Chinezen en Arabieren op Java en Madoera geldende burgerlijke recht, en kunnen dus door hen niet worden uitgeoefend. Voor nadere toelichting dezer uitspraak verwijs ik naar de Hand. d. N. I. Jur. Ver. t. a. p. p. 26 en vv.

³ Zie *Ind. Stbl.* 1875 N°. 179.

⁴ *Minhādij at-Tālibin*, dl. II, p. 223, de *Tohfāt al-Mohtādij* op die plaats, en *Sajjid 'Othmān* l. l. p. 4.

staat was hem te volbrengen ¹. Nu wordt van de boedels door de geestelijkheid beredderd alleen de laatstgenoemde korting afgetrokken. Zij heet in het Maleisch en Soendaasch *oepah hadji*, en in het Javaansch *oepah* (N.) of *épah* (K.) *hadji*, en varieert, naar gelang van de omstandigheden en het vermogen van den overledene, veelal tusschen de f 75,— en f 300,—. In sommige streken, bv. op Madoera en in Bantam, is voor die korting de Arabische naam *amánah* in gebruik, welke echter in de wet eene andere beteekenis heeft. Bovendien trekken de geestelijken echter een zeker loon af voor het beredderen van den boedel. Dit loon is zeer verschillend, maar kan men gemiddeld op 10 pCt. van het bruto bedrag stellen; het heet daarnaar in het Mal. Jav. en Soend. *oesoer* (Arab. *'osjr* = $\frac{1}{10}$). De laatste heffing is volgens den Islâm niet alleen geene preferente, maar zelfs in het geheel geene wettige schuld, aangezien gerechtskosten uitdrukkelijk zijn verboden ². Van de boedels, door de Wees- en Boedelkamers beredderd, wordt noch de korting voor de verzuimde bedevaart noch eenige andere schuld jegens Allâh afgetrokken, en voorts berekenen deze colleges voor de bereddering het hun door den Kolonialen Wetgever toegekende loon ³, en niet de *oesoer*, welke laatste daarentegen bij de geestelijkheid als door het gewoonterecht gesanctioneerd

¹ Minhâdj at-Tâlibîn, dl. I, p. 264, 268 en v., 285 en vv., 306.

² Ibid. dl. III, p. 374, 375, Fath al-Qarib, p. 106 der Caïrosche editie, Mâwardi (ed. Enger) p. 127. In het Ind. Weekbl. v. h. R., Jaarg. 1889, N°. 1328, komt een opstel voor van de hand van Mr. A. L. E. Gastmann, waarin wordt medegedeeld, dat in Rembang de geestelijkheid vermeent de heffing van 10 pCt. uit de Arabische rechtsbronnen te kunnen rechtvaardigen. De door de geestelijkheid aan den heer Gastmann opgegeven plaats uit den Kitâb Anwâr kan ik, bij gebrek aan een handschrift van dit werk, alhier niet contrôleeren; doch in de zoo even geciteerde plaatsen uit gezaghebbende werken wordt uitdrukkelijk het aannemen van geld van de justiciabelen, om welke reden en onder welke omstandigheden ook, aan den *qâdhi* verboden. Alleen de Tohfât al-Mohtâdj ad Minhâdj at-Tâlibîn, dl. III, p. 374, vermeldt, dat sommige juristen een «onbezoldigden» *qâdhi* als bevoegd beschouwen om loon voor zijne diensten aan te nemen, wanneer het werkzaamheden geldt, waarvoor onder gewone omstandigheden door iemand loon bedongen wordt. De schrijver zelf acht het voorzichtiger zich niet bij bedoelde juristen aan te sluiten. De geestelijken echter worden wel degelijk uit de moskeekas bezoldigd. Zij kunnen zich dus zelfs op dit zwakke argument niet beroepen. De Kitâb Anwâr heet voluit al-Anwâr li-A'mâl al-Abrâr. Het is een excerpt uit verschillende oudere werken o. a. van Nawawî, Abû Ishâq asj-Sjirâzî, Mâwardi en anderen. De auteur heet Mas'oed bin Ma'moed bin Jahjâ al-Hanafi. Ik vond het werk o. a. te Koeningan en te Pasoeroean in gebruik; maar het is niet algemeen op Java en Madoera als autoriteit erkend, en ik vermeldde het daarom niet in mijn opstel in het Tijdschr. v. Ind. T. en L. en Vk., dl. XXXI (1887), p. 518 en vv.

³ Ind. Stbl. 1828 N°. 46, artt. 59.

is aan te merken. Van boedels, welke noch door de geestelijkheid noch door de Wees- en Boedelkamers beredderd worden, zijn de begrafeniskosten de eenige preferente schulden, waaraan men een godsdienstig karakter kan toekennen ¹. De gewone preferente schulden jegens de menschen leveren geene afwijking van den Islâm op.

In de derde plaats geldt de Mohammedaansche wet op Java en Madoera niet ten aanzien van het erfrecht van de schatkist (Arab. *bait al-mâl*, letterlijk „geldhuis“). Volgens die wet namelijk erft de schatkist bij gebreke van agnaten, wanneer de zoogenaamde Koranische erven hunne porties ontvangen hebben, en de nalatenschap niet door die porties is uitgeput; doch daarvoor is noodig, dat de schatkist beheerd wordt door en ten bate der Muzulmannen. Anders erft zij niet, maar komt het voor haar bestemde aandeel ook aan de Koranische erven, behalve den echtgenoot of de echtgenoot, en subsidiair aan de cognaten ². Op Java en Madoera nu stelt men in de plaats van de schatkist de moskeekas (Mal. Jav. Soend. *bétoelmal*) ³, welke de haar toekomende erfportie heet te bestemmen voor de armen, en daarom worden ook deze laatsten als erfgenamen genoemd in de voorschriften, van den Kolonialen Wetgever omtrent het Mohammedaansche erfrecht uitgegaan ⁴. In 1828 heeft verder die Wetgever bepaald, dat het aandeel in de boedels, aan de armen komende, zoude strekken tot onderhoud van het zoogenaamde Chineesche hospitaal te Batavia ⁵, een voorschrift waaraan feitelijk alleen door de Wees- en Boedelkamers de hand wordt gehouden; terwijl bovendien in 1844 ook te Samarang een dergelijk Chineesch hospitaal is opgericht, dat eveneens een aandeel in de aan de armen compeerende erfportien ontvangt ⁶. De geestelijkheid echter bevoordeelt steeds met het aandeel der armen de moskeekas, geheel in strijd met het positieve recht, althans buiten de Vorstenlanden. Boedels die niet, hetzij bij de Wees- en Boedelkamers, hetzij bij de geestelijk-

¹ Eindresumé, dl. I, p. 32.

² Minhâdj at-Tâlibîn, dl. II, p. 225 en v. Aldus beweert dan ook Sajjid 'Othmân (l. l. p. 17 en 18) dat men op Java en Madoera moet handelen.

³ Moh. Geest. p. 16 en v.

⁴ Comp. artt. 2 en vv.

⁵ Zie § 2 van Ind. Stbl. 1828 N°. 55.

⁶ Zie Goev. Besl. v. 18 Febr. 1848 N°. 6, art. 2 (Bijblad N°. 241). Hoe de verdeling der gelden, ten behoeve der beide Chineesche hospitalen geheven, tusschen dat te Batavia en dat te Samarang geschiedt, is mij niet bekend, en evenmin aan welk Chineesch hospitaal de Wees- en Boedelmater te Soerabaja de daar ontvangen erfporties afdraagt.

heid terecht komen, ontsnappen aan de heffing, als de erfgenamen niet uit eigen beweging aan de armen hunne portie afdragen. Daar de schatkist volgens de Mohammedaansche wet «erft» ¹, en niet gelijk bij ons de goederen der nalatenschap aan den lande «vervallen» ², zoo is de schatkist evenals de voor haar in Nederlandsch-Indië subintreerende armen, naar die wet ook legitimaris, en kan men haar bij testament voor niet meer dan $\frac{1}{3}$ onterven ³.

Een vierde punt waarin de toestanden op Java en Madoera van den Islâm afwijken, ten aanzien van het onderwerp dat ons bezig houdt, is de invloed van de gemeentelijke instellingen betreffende de bevoegdheid om grondbezit te erlangen. Over die instellingen werd reeds vroeger in dit opstel gesproken ⁴. Bij de daar vermelde beperkingen van den overgang van grondbezit moet, ten opzichte van het erfrecht, nog worden gevoegd, dat de erfgenaam in staat moet zijn de op den grond rustende lasten, als heerendiensten, enz., na te komen ⁵. Ja zelfs zijn er in sommige streken van Midden-Java dorpen, alwaar men den overgang door erfrecht nog meer beperkt heeft dan die onder de levenden, zoodat bv. *sawah's* slechts in de rechte lijn kunnen geërfd worden ⁶. Die instellingen oefenen dus op het erfrecht nog grooter invloed uit dan op het huwelijksrecht ten aanzien der goederen, en ofschoon zij natuurlijk alleen op de vaste goederen van een boedel betrekking hebben, zoo is die invloed toch van belang, omdat, gelijk reeds vroeger werd opgemerkt, de voornaamste rijkdom van de meerderheid der bevolking ten platte lande in vaste goederen bestaat. Ten gevolge van die gemeentelijke instellingen komt het vooral in Midden-Java dikwijls voor, dat erfelijk individueel bezeten gronden onbeheerd (*plajangan*) worden, zelfs al zijn er erfgenamen, die op de overige goederen van den boedel aanspraak kunnen maken. Dergelijke gronden vervallen dan, evenals die van een boedel, waarop niemand aanspraak maakt, aan de gemeente, en, zoo zij niet voor de begrafenis-kosten of andere schulden moeten worden verkocht, beschikt het dorpsbestuur er over, hetzij door ze bij de ambtswelden te voegen, hetzij door ze in communaal

¹ Minhadj at-Talibtn, dl. II, p. 224.

² Art. 832 Ind. Burg. Wetb. *al. ult.*

³ Minhadj at-Talibtn, dl. II, p. 262 en vv. en het vonnis van den Landraad te Probolingó, dd. 12 Nov. 1889 (Ind. Wbl. v. h. R. N°. 1350).

⁴ Zie boven p. 477 en vv.

⁵ Eindresumé, dl. I, p. 18, 115, 143, 144, 190.

⁶ Ibid. dl. I, p. 20.

bezit te brengen, hetzij eindelijk door ze weg te geven, te verkoopen of te verhuren aan andere dorpsgenooten, die gebrek aan gronden hebben, of aan nieuwelingen, natuurlijk onder voorwaarde van de op den grond klevende lasten na te komen¹. Als een ander gevolg van de hier bedoelde gemeentelijke instellingen, vindt men in de verschillende dorpen het gebruik, dat, ook als de verdeeling van den boedel door de geestelijkheid geschiedt, toch het grondbezit van die verdeeling is uitgezonderd, en de overgang daarvan door het dorpsbestuur geregeld wordt². Zelfs waar het gemeentelijke verband minder sterk op den voorgrond treedt dan in Midden-Java, bv. in Bantam, de Preanger-Regentschappen en in Probolingó, komt het voor, dat bij boedels, waarop niemand aanspraak maakt, de gronden aan de gemeente vervallen; terwijl de rest van den boedel, na aftrek der begrafeniskosten en schulden, in de moskeekas wordt gestort, dan wel in de doode hand (Arab *waqf*, Mal. Jav. Soend. *wakap*) wordt gebracht³. Voor de streken, waar geene Inlandsche gemeenten bestaan, geldt dit alles natuurlijk niet.

Bindelijk moet als afwijking van het Mohammedaansche erfrecht worden genoemd, dat men soms aan de weduwe, in stede van hare erfportie uit de nalatenschap van haar man, slechts haar aandeel in de staande huwelijk verkregen en in de gemeenschap van winst en verlies vallende goederen geeft⁴, dat de functiën van den *qâdhlî*, ten aanzien van onbeheerde boedels, door de geestelijkheid of door de Wees- en Boedelkamers, naar de omstandigheden, worden vervuld⁵, en dat de adoptie onder zekere voorwaarden erfrecht schept⁶.

Ten platte lande laat de opvolging van het Mohammedaansche erfrecht over het geheel te wenschen over, niet zoozeer omdat men bedoeld erfrecht als in strijd met zijn rechtsbewustzijn heeft ter zijde gesteld⁷; maar omdat men het niet kent, en met het oog op de groote kosten alleen dan de boedelscheiding door de geestelijkheid laat verrichten, wanneer het zeer belangrijke boedels betreft, of wanneer de erfgenamen het onderling niet eens kunnen worden⁷. In de meeste gevallen geschiedt de verdeeling van een boedel

¹ Ibid. dl. I, p. 40 en vv., 123, 160, 193.

² Ibid. dl. I, p. 9, 28 noot II, 30, 120, 149.

³ Ibid. dl. I, p. 40 en vv. en 123.

⁴ Zie boven p. 475 en vv.

⁵ Zie Moh. Geestelijkheid, p. 10, de boven (p. 460 n. 1) geciteerde Rembangsche regeling, artt. 2 en 3, en Ind. Staatsbl. 1828 N°. 46, artt. 3, 49—51.

⁶ Zie boven p. 492.

⁷ Eindresumé, dl. I, p. 29 en 80.

bij minnelijke schikking¹ tusschen de erfgenamen, naar hun subjectief gevoel van billijkheid, en zorgt het dorpsbestuur alleen voor de rechten der gemeente ten aanzien van het grondbezit. Hoogstens geeft de dorps- of distriktsgeestelijke aan belanghebbenden een raad; maar ook zijne kennis van het zoo ingewikkelde Mohammedaansche erfrecht is dikwijls bij uitnemendheid gering. Hieruit verklaren zich het groote verschil en de groote onregelmatigheid in de boedelverdeeling, welke in vele dorpen bij gelegenheid van het onderzoek naar het grondbezit in 1867 en 1868 aan het licht kwamen. Men had daarbij niet te doen met plaatselijk gewoonterecht, maar met onkunde of met ongebondenheid². Het meest regelmatig is de toestand nog in West-Java, langs het Noorderstrand en op Madoera, alwaar men ook ten platte lande dikwijls althans eenige kennis van de Mohammedaansche wet aantreft.

§ 7. HET TESTAMENTAIRE ERFRECHT.

Het voorschrift van de Mohammedaansche wet, dat men bij testament (Arab. *waqijah*, Mal. Jav. Soend. *wasiat*) slechts over $\frac{1}{3}$ van zijn vermogen mag beschikken, en wel uitsluitend in den vorm van legaten, en ten behoeve van hen die geene erfgenamen *ab intestato* zijn³, is algemeen en van ouds op Java en Madoera gehuldigd⁴. Waar men vermeld vindt, dat

¹ Mal. Jav. Soend. *moeapakat* v. h. Arab. *mowafahah*. In Bantam is ook het woord *moe-salahah* (Arab. *moçdalahah*) in gebruik. Zie Eindresumé, dl. I, p. 29, 120, 149, 192.

² Velen zijn reeds door de talloze afwijkingen, waarvan men in de meeste dorpen hoort, op een dwaalspoor gebracht, en bij mijne medewerking aan het Eindresumé zag ik zelf dit ook nog niet in; anders had ik zeker voorgesteld al die bonte mengeling van in de verschillende dorpen voorgekomen gevallen eenvoudig te vervangen door hetgeen hier in den tekst van dit opstel vermeld staat. Ook in Nederland zoude men, vooral op het platte land en bij boedels van weinig beteekenis, tal van verdeelingen kunnen vinden, met het Burgerlijk Wetboek in strijd; maar daarom is dat Burg. Wetb. niet minder het recht, waaraan de Nederlanders onderworpen zijn. Wanneer men in het Eindresumé in de noten de verklaringen, in de verschillende streken afgelegd, nagaat, zoo is het merkwaardig, dat slechts een paar malen het niet opvolgen van het Mohammedaansche erfrecht door een afwijkend rechtsbewustzijn wordt gemotiveerd. Zie bv. Ibid. dl. I, p. 27 noot I, en p. 30 noot i. Dit slaat natuurlijk niet op de hierboven in den tekst uiteengezette algemeene afwijkingen.

³ Minhadj at-Talibin, dl. II, p. 260 en v., 262 en vv.

⁴ Zie een vonnis v. d. Landraad te Batavia, dd. 25 April 1881 (Ind. Weekbl. v. h. R. N°. 936). Merkwaardig is het, dat in Bantam en de Preanger-Regentschappen de uiterste wilsbeschikking soms *telatah* (Arab. *thalâthah* = drie) genoemd wordt. Evenals in het Arabisch het woord *waqijah*, zoo wordt ook de Mal., Jav. en Soend. vorm daarvan, *wasiat*, zoowel voor testament als voor legaat gebezigd.

men soms een testament maakt om de verdeeling van zijn boedel anders dan naar het recht van den Islâm te doen plaats hebben, heeft men voor zich òf handelingen *in fraudem legis*, òf handelingen uit onkunde te verklaren, welke beiden ontegenzeggelijk, indien zij voor den rechter werden aangevallen, zouden vernietigd moeten worden ¹. Wel is waar zijn dergelijke handelingen ten platte lande zeer gewoon; maar dit doet niets af tot de onwettigheid ². Het maken van een testament, althans onder hen die iets noemenswaardigs bezitten, komt veel voor op de hoofdplaatsen en in de andere *centra* van bevolking. Ten platte lande is het testament echter alleen in West- en Oost-Java en op Madoera eene populaire instelling. Elders geeft men de voorkeur aan eene verdeeling van zijn boedel bij schenking onder de levenden (Arab. *hibah*, Mal. *hibat*, Jav. *pawèwèh*, Soend. *hibat* of *paméré*), welke handeling trouwens ook in West- en Oost-Java en op Madoera naast het testament gebruikelijk is. Dit laatste is ook het geval op de hoofdplaatsen en in de andere *centra* van bevolking ³.

Gewoonlijk gaat men tot geheele of gedeeltelijke schenking van zijn vermogen over om eventueele twisten tusschen zijne familieleden na zijn dood te voorkomen, en wel speciaal wanneer men oud en zwak begint te worden. Men voegt aan de schenking dan dikwijls de voorwaarde toe van door de begiftigden verder levenslang te worden onderhouden. Het doel der schenking is om zijn boedel anders te verdeelen, dan naar het Mohamedaansche versterf-recht zoude behooren ⁴, iets dat trouwens de Mohammedaansche wet zelve *implicite* voor geoorloofd verklaart, door alleen schenkingen in de laatste ziekte gedaan, wat de bevoegdheid tot beschikking over meer dan $\frac{1}{3}$ van den boedel betreft, met testamenten gelijk te stellen ⁵. Andere schenkingen kunnen niet worden aangevallen, ook al wordt

In het Javaansch zijn intusschen voor beiden nog de woorden *wêkas* (N.) en *wêling* (K.), en in Bantam bovendien het woord *ikral* (Arab. *igâr* = bevestiging, erkenning, bekentenis) in gebruik. Vergl. Eindresumé, dl. I, p. 26 noot 1.

¹ Eindresumé, dl. I, p. 27, 119, 149.

² Ten onrechte wordt Ibid. dl. I, p. 26, gesproken van het «recht van onbeperkte beschikking.» Dit is in strijd met hetgeen onmiddelijk volgt, dat elk erfgenaam zoodanig testament kan doen vernietigen. Men had dus van de «praktijk van onbeperkte beschikking» moeten spreken, maar niet van het «recht».

³ Ibid. dl. I, p. 23, 117, 247, 191.

⁴ Ibid. dl. I, p. 23 en vv., 118, 147, 191.

⁵ Minhâdj at-Talibin, dl. II, p. 195, 265 en vv. Vergl. Syed Ameer Ali: *The Law relating to Gifts etc.* p. 37, 44 en v.

daardoor aan de legitieme portie te kort gedaan. De hier bedoelde schenkingen zijn dus ook volgens de Arabische juristen volkomen rechtsgeldig; maar hetzelfde zoude ik niet durven zeggen van eene speciale soort van schenkingen, waarbij de begiftigden slechts voorloopig en ter bedde in het bezit van de goederen treden; terwijl de schenking eerst een definitief karakter erlangt bij den dood des schenkers ¹. Dergelijke, uit de aard der zaak steeds herroepbare *mortis causa donationes*, gewoonlijk door den Inlander *hibat wasiat* (Arab. *hibah waṣīyah*) genoemd, zijn inderdaad niets dan vermomde legaten, waaraan men *in fraudem legis* een anderen vorm heeft gegeven. Zij zijn daarom m. i. aan de beperkingen van gewone legaten onderworpen, en voor inkorting vatbaar indien daardoor de wet betreffende de legitieme portie wordt miskend ².

In hoeverre de populariteit der schenking onder de levenden boven het testament, als wijze om over zijn boedel te beschikken, op Java en Madoera een overblijfsel van het Hindoe-recht is, kan moeielijk worden uitgemaakt. Zeker is de schenking onder de levenden, als middel om aan de legitieme portie te kort te doen, in den Islâm, gelijk wij zagen, geoorloofd, maar toch altijd eene inbreuk op den natuurlijken gang van zaken ³, hetgeen zij in het Hindoe-recht niet is, althans wanneer een vader aldus bij zijn leven het familie-goed verdeelt ⁴. Aan den anderen kant is het vreemd, dat van die schenking juist in de Oud-Javaansche Koetâra Mânawa, niet gesproken wordt, wanneer het Hindoe-recht ten deze zulke diepe wortelen bij de Inlandsche bevolking geschoten had.

Bij belangrijke boedels en op de standplaatsen van notarissen komt meer en meer de gewoonte in zwang om van testamenten en schenkingen bij notarieele akten te doen blijken ⁵. Die akten zijn

¹ Eindresumé, dl. I, p. 23, 25, 147, 191.

² En zulks te meer omdat de Arabische juristen ten aanzien van schenkingen, onder de voorwaarde van overleving van den schenker door den begiftigde gemaakt, uitdrukkelijk verklaren, dat, zoo zij al niet geheel nietig zijn, dan toch de voorwaarde voor niet geschreven moet worden gehouden. Zie Minhâdj at-Talibîn, dl. II, p. 194, 482. Ook de herroeping van schenkingen is volgens de Moh. wet zeer beperkt. Ibid. p. 195, 196.

³ Vergl. Syed Ameer Ali t. a. p. p. 163.

⁴ Vergl. Yâjn. II: 114—116, en J. Jolly: History of the Hindu Law of Partition etc. p. 98.

⁵ Voor Inlanders, die, krachtens art. 9 van Ind. Stbl. 1855 N°. 79, als Vreemde Oosterlingen worden aangemerkt, is het testeeren bij openbare akte in art. 4 eodem zelfs imperatief voorgeschreven, de gevallen van oorlog, zeereis of besmettelijken ziekte uitgezonderd.

dan volgens art. 19 der Alg. Bepp. v. Wetg., wat den vorm betreft, aan het Europeesche recht ¹ onderworpen; terwijl de materiele gevolgen door het Inlandsche recht beheerscht blijven, en ook het *forum*, waarvoor men zoodanige notarieele akten *quoad materiam* moet aanvallen, niet is de Europeesche maar de Inlandsche rechter ². Ten platte lande echter, en over het algemeen bij kleine boedels, worden zoowel testamenten als schenkingen in den regel mondeling verleden, in tegenwoordigheid van eenige belanghebbenden of familieleden en hoogstens in tegenwoordigheid van eenige leden van het dorpsbestuur als getuigen. Dit laatste doet men vooral, indien men bevreesd is, dat zijne beschikkingen naderhand tot moeielijkheden aanleiding zullen geven, en men zich de zekerheid wil verschaffen, dat die zullen worden nageleefd. Soms ook wordt eene onderhandsche schriftelijke akte opgemaakt, en door getuigen geteekend; terwijl eindelijk schenkingen, die dadelijk door overgave of levering worden gevolgd, niet zelden zelfs mondeling zonder getuigen worden voldongen ³. In geen geval is tusschen Inlanders voor de geldigheid van eene schenking eene notarieele akte noodzakelijk ⁴. In sommige streken bestaat nog het gebruik, dat de onderhandsch opgemaakte akten van schenking door de geestelijkheid, op verzoek van belanghebbenden, worden geregistreerd ⁵. De hierboven vermelde ⁶ beperkingen van het erfrecht van grond ten gevolge der gemeentelijke instellingen hebben ook op de testamenten en op de schenkingen betrekking.

De benoeming, de functiën en de verantwoordelijkheid der executeurs-testamentair (Arab. *waqî*, Mal. Jav. Soend. *wasi*) wijken in niets van de gewone regelen van de Mohammedaansche wet af ⁷,

¹ Geschillen omtrent den vorm zullen daarom ook steeds bij den Europeeschen rechter moeten worden aangebracht. Aldus besliste o. a. de Raad van Justitie te Soerabaja, bij vonnis van 4 Juli 1855 (Tijdschr.: Het R. in N. I., dl. XII (1856), p. 106).

² By. ten aanzien der vraag of daardoor aan de legitieme portie is te kort gedaan. Zie vonnis van den Landraad te Batavia, dd. 25 April 1881 (Ind. Wbl. v. h. R. N°. 936.).

³ Eindresumé, dl. I, p. 25, 28, 119, 191.

⁴ Aldus beslisten het Hoog Ger. v. N. I., bij arrest van 20 Dec. 1855 (Tijdschr. Het R. in N. I., dl. XII (1856), p. 120) en de Raad van Justitie te Batavia, bij vonnis dd. 13 Juli 1872 (Ind. Weekbl. v. h. R. N°. 480).

⁵ Zie Hand. v. d. N. I. Juristen-Vereeniging, Jaarg. 1886, dl. I, p. 141.

⁶ Zie boven p. 506 en v.

⁷ Ten onrechte besliste de Landraad te Batavia, bij vonnis van 12 Juni 1865 (Ind. Weekbl. v. h. R. N°. 109), dat de godsdienstige wetten, volksinstellingen en gebruiken geene voorschriften inhielden, omtrent de executeele, maar dat, volgens het Europeesche recht, wanneer niet de erfliater aan de verschillende door hem benoemde

behoudens dat, naar de omstandigheden, ook hier de geestelijkheid of de Wees- en Boekelkamer het toezicht uitoefent, welke bedoelde wet aan den *qádhi* opdraagt ¹, en dat ten platte lande zoodanige executeurs-testamentair zelden benoemd worden. Wat de functiën der executeurs-testamentair volgens de Moḥammedaansche wet betreft, zoo zorgen de erfgenamen en subsidiair het dorpsbestuur, ook zonder speciale opdracht, voor de meest noodzakelijke maatregelen, welke na iemands overlijden moeten worden genomen ten aanzien van de goederen, en men verdeelt die, gelijk wij zagen, veelal in der minne; de begravenis heeft onder toezicht en desnoods door de geestelijkheid plaats. Onverzorgd achtergebleven kinderen worden veelal door den een of ander geadopteerd ². Praktische bezwaren worden dan ook weinig ondervonden van het niet benoemen van executeurs-testamentair ten platte lande. Het familie- en dorpsverband is daar in den regel nog sterk genoeg om, vooral ten aanzien van de geringe boedels, welke gewoonlijk door de Inlanders worden nagelaten, de functiën der executeurs-testamentair overbodig te maken.

executeurs-testamentair afzonderlijke functiën had opgedragen, zij allen voor de geheele gestie aansprakelijk zijn: Daarentegen oordeelde hetzelfde college, bij vonnis van 6 April 1868 (Ibid. N°. 272), dat volgens bedoelde wetten, instellingen en gebruiken, de executeele eerst ophoudt, wanneer door den executeur rekening en verantwoording is afgelegd, en de boedel verdeeld, zoodat de termijn van art. 1007 Ind. Burg. Wetb. *juncto* art. 43 Ov. bij Inlandsche executeuren niet te pas komt, en bij vonnis van 26 Maart 1875 (Ibid. N°. 623), dat de legatarissen de actie tot uitkeering van het hun gelegateerde tegen de executeurs-testamentair moeten instellen, die, zich op ontoereikendheid van den boedel beroepende, dit moeten bewijzen. Vergl. Minhâdj at-Talibin, dl. II, p. 279 en v., 282.

¹ Moḥ. Geest. p. 10, en Ind. Stbl. 1828 N°. 46, artt. 3, 4, 5, 15, 16, 18, 19, 22, 25.

² Zie boven p. 490 en vv.